

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Volný čas jako faktor rizikového chování mládeže

Bakalářská práce

Autor: Alena Kloučková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena Kloučková**
Osobní číslo: **P12756**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální patologie a prevence**
Název tématu: **Volný čas jako faktor rizikového chování mládeže**
Zadávající katedra: **Katedra sociální patologie a sociologie**

Zásady pro vypracování:

Pojetí a charakteristika rizikového chování, příčiny rizikového chování. Volný čas jako faktor rizikového chování, činitelé ovlivňující volný čas. Vymezení kategorie mládeže, rizikové chování mládeže ve volném čase. Empirická část - role volného času v souvislosti s rizikovými projevy chování mládeže. Metody výzkumu - případové studie.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování bakalářské práce:
Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: **prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.**
Katedra sociální patologie a sociologie
Oponent bakalářské práce: **Mgr. Lucie Špráchalová**
Datum zadání bakalářské práce: **14.2.2014**
Termín odevzdání bakalářské práce:

Z.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci zpracovala samostatně pod vedením svého vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem v ní všechnu použitou literaturu a jiné zdroje.

V Hradci Králové dne 16. 10. 2015

Alena Kloučková

Poděkování

Mé poděkování patří především vedoucímu mé bakalářské práce, prof. PhDr. Bohuslavu Krausovi, CSc., kterému vděčím za odborné vedení, cenné připomínky a za poskytnuté konzultace.

Anotace

KLOUČKOVÁ, Alena. *Volný čas jako faktor rizikového chování mládeže*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2015. 58 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce popisuje problematiku rizikového chování mládeže ve volném čase. Vymezuje a definuje základní pojmy zmiňované problematiky - volný čas, mládež a rizikové chování.

Bližší specifikuje činitele, které volný čas ovlivňují - rodinu, školu, vrstevníky, média a lokální prostředí. Dále se zabývá pojmem mládež v kontextu dospívání a volného času. Kapitola o rizikovém chování charakterizuje takové chování ve volném čase mládeže. Popisuje závislostní chování, vandalismus a adrenalinovou a hazardní zábavu. Výzkum vlivu volného času na rizikové chování mládeže obsahuje tři skutečné případové studie. Z nich je patrné, že volný čas je faktorem rizikového chování mládeže.

Klíčová slova: volný čas, mládež, rizikové chování

Annotation

KLOUČKOVÁ, Alena. *Leisure Time as a Factor of Youth Risk Behaviour*. Hradec Kralove: Hradec Kralove University, Faculty of Pedagogy, 2015; 58 pages. Bachelor Thesis.

This thesis deals with the issue of youth risk behaviour and leisure time. It defines the key related concepts such as - leisure time, youths and risk behaviour and then it elaborates on factors that affects leisure time of youths such as family, school, peers, media and their community environment. Also it explains further about the relationship between growing-up and how youths spend their leisure time. The chapter on risk behaviour describes ways of youth leisure time behaviour including addictive behaviour, vandalism, adrenaline activities and gambling. The thesis is based on analysis of three case studies, and it shows that leisure time is a significant factor of youth risk behaviour.

Key words: leisure time, youths, risk behaviour

Obsah

ÚVOD	9
1 CHARAKTERISTIKA VOLNÉHO ČASU	11
1.1 Funkce volného času	11
1.2 Činitelé ovlivňující volný čas.....	12
1.2.1 Rodina	13
1.2.2 Škola.....	16
1.2.3 Vrstevníci	17
1.2.4 Média.....	19
1.2.5 Lokální prostředí	20
2 CHARAKTERISTIKA MLÁDEŽE	21
2.1 Mládež a dospívání.....	22
2.2 Mládež a volný čas	24
3 CHARAKTERISTIKA RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	25
3.1 Geneze rizikového chování	26
3.2 Rizikové chování mládeže.....	28
3.3 Rizikové chování mládeže ve volném čase	28
3.3.1 Závislostní chování	29
3.3.2 Vandalismus	34
3.3.3 Adrenalinové a hazardní zábavy	34
4 VÝZKUM VLIVU VOLNÉHO ČASU NA RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ MLÁDEŽE	36
4.1 Metodologická východiska	36
4.2 Interpretace výzkumu vlivu volného času na rizikové chování	38
4.3 Shrnutí výzkumu vlivu volného času na rizikové chování.....	53
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	56

Úvod

Neodmyslitelnou součástí našich životů je volný čas. Kolik ho člověk má, jak s ním nakládá a rozvrhuje si jej, je individuální. V dospívání máme volného času ze všech životních období nejvíce. Zároveň je toto období dobou velkých změn.

V dnešní společnosti se často setkáváme s případy, kdy se mladí lidé chovají nevhodně a porušují tím normy, ať už zákonné nebo sociální. Pro dospívání je charakteristickým znakem, že se v něm postupně odpoutáváme od rodiny, která na nás přestává mít vliv. Do popředí se dostávají vrstevníci, kteří mají podobné problémy v dospívání. Ti nám nejlépe rozumí a chápou nás a mají podobné názory. S nimi pak trávíme volný čas - dobu, kdy si můžeme dělat, co chceme a to, co nás baví.

Mladí lidé často napodobují své chování mezi sebou, aby nezůstávali od ostatních „pozadu“, někdy imitují i chování dospělých, kterými se touží brzy stát. Některé chování není vhodné, avšak lákavé. Mnohdy jím ohrožují druhé, ale především sebe. Jde např. o kouření cigaret, popíjení alkoholu, experimentování s jinými návykovými látkami, nebo také vandalismus, krádeže či agresivita, kterou si dokazují svou silou, v nejhorších případech může jít o fyzické ubližování druhým s nevratnými následky.

Kolem svého okolí vídám spousty dospívajících, kteří se jen tak poflakují, nic nedělají a inklinují k podobným aktivitám ve svém volném čase. Takové chování je rizikové a do budoucna je může ohrozit ze zdravotního, ale také sociálního či psychologického hlediska.

Moje bakalářská práce nese název „Volný čas jako faktor rizikového chování mládeže“. Téma jsem si zvolila kvůli stále narůstajícímu rizikovému chování mezi mládeží, které vidím ve svém okolí a často slyším i ze zpráv. Ráda bych teoreticky shrnula, co vše na dítě během jeho nesložitějšího životního období působí, jaký na něj má vliv a jak využívá svůj volný čas, který bývá mnohdy vyplňován různými formami rizikového chování. V empirické části dokazuji na skutečných případech, jak volný čas (ale také jiné faktory) souvisel se vznikem rizikového chování.

V první kapitole se věnuji volnému času a faktorům, které na něj působí - od rodiny, přes vrstevníky, školu, média a jeho lokální prostředí. Druhá kapitola pojednává o mládeži a dospívání, tyto pojmy je nutné si vzhledem ke zvolenému tématu rovněž ozřejmit. Ve stěžejní, třetí, kapitole popisují samotné rizikové chování, kterého se dospívající dopouštějí. Vystihuji zde nejčastější formy rizikového chování, za které pokládám závislostní

chování (závislost na návykových látkách, nelátkovou závislost - tedy na telekomunikačních technologiích), vandalismus a dále adrenalinovou a hazardní zábavu. Čtvrtou kapitolu jsem soustředila na výzkum vlivu volného času na rizikové chování mládeže. K výzkumu jsem využila kvalitativní výzkum, konkrétně analýzu dat společně s polostrukturovaným rozhovorem. Výsledkem jsou 3 případové studie pojednávající o životě dospívajících, jejichž volný čas byl vyplňován různými formami rizikového chování. V jeho důsledku pak jejich rodinu začali evidovat pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a následně byli odebráni ze svých rodin a umístěni do ústavních zařízení.

Svou bakalářskou prací bych tedy ráda dokázala, že volný čas může být faktorem rizikového chování mládeže.

1 Charakteristika volného času

Každá žijící osoba disponuje ve svém bytí nějakým časem, ve kterém realizuje svůj život, a to skrze různé činnosti. Tento čas lze rozdělit na povinnosti (např. školní docházka či docházka do zaměstnání, péče o rodinu, domácnost apod.) a na volný čas.

Volným časem se rozumí doba, ve které si člověk svobodně volí ty činnosti a aktivity, které sám chce vykonávat. Není k nim nucen pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních nebo studijních či pracovních, rodinných rolí či seberozvoje. Prostě a jednoduše je buď může, anebo nemusí konat. Na volný čas můžeme dle Hofbauera nahlížet jako na „*činnost, do níž člověk vstupuje s očekáváními, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, a která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení.*“ (Hofbauer, 2004, s. 13). Velmi podobná je definice volného času Pávkové, která jí rovněž vymezuje svobodným výběrem, dobrovolností a pocitem uspokojení a uvolnění.

Vážanský uvádí dva hlavní směry v chápání pojmu volný čas:

» **negativní pojem** - kdy volný čas „*znamená zbývající dobu celkového průběhu dne, která zůstala po pracovní nebo studijně podmíněném čase, úkolech v domácnosti a po uspokojení základních fyziologických potřeb*“ (Vážanský, 2001, s. 30)

» **pozitivní pojem** - charakterizuje volný čas „*jako disponibilní časový prostor, v němž by volný čas mohl pro jedince znamenat skutečnou svobodu. Je také dobou, v níž se individuum může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně svobodně realizovat a dělat to či ono, k čemu je nikdo nenutí a k čemu také není ani podvědomě nuceno.*“ (Vážanský, 2001, s. 30)

Pávková dále zmiňuje takové aktivity, které do volného času rozhodně nespádají, ač se to občas může zdát. Mezi ně patří sebeobsluha, péče o zevnějšek, dále také různé povinnosti spojené s chodem domácnosti či rodiny apod.

1.1 Funkce volného času

V definici funkcí volného času opět nenalezneme jedno jediné vymezení. Uvedme si některé z nich:

Obecně známé funkce volného času specifikovali Sakovi ve své publikaci *Mládež na křižovatce*, ve které uvádějí, že volný čas plní z hlediska vztahu k jedinci zejména funkci relaxační, rekreační a rozvojovou (příčemž tento výčet není zdaleka konečný).

Podobně vymezila funkce volného času Filipcová (in Vážanský, 2001): odpočinek a rekreace, kompenzace jednostranných zátěží a vzdělávání (informace a orientace).

Dalším autorem je Hofbauer, který zmiňuje vymezení funkcí volného času od německého pedagoga Horsta W. Opachowskiho. Ten považuje za hlavní funkce volného času těchto 8 úkolů:

- » **rekreace** - nějaký způsob zotavení či uvolnění
- » **kompenzace** - pomocí kompenzace se člověk snaží o odstranění frustrace nebo zklamání
- » **výchova a další vzdělávání** - zahrnuje také sociální učení
- » **kontemplace** - zaměřuje se na duchovní stránku v souvislosti s hledáním smyslu života
- » **komunikace + navazování kontaktů**, přátelství
- » **participace** - potřeba člověk podílet se na fungování společnosti
- » **integrace** - snaha o určitou stabilitu života rodiny, její začleňování do společnosti
- » **enkulturace** - souvisí s kulturním rozvojem člověka samého, je jakýmsi ztvárněním člověka prostřednictvím uměleckých, sportovních, technických a dalších činností.

Dále v knize Hofbauera narazíme i na vymezení funkcí volného času od francouzského sociologa volného času, Roger Sue. Ten uvádí tyto funkce:

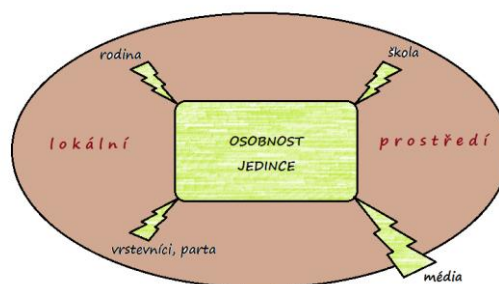
- » **psychosociologickou** (uvolnění, zábavu, rozvoj)
- » **sociální** (socializaci, symbolickou příslušnost k některé sociální skupině)
- » **terapeutickou** (zahrnuje hledisko zdravotní, smyslový rozvoj, prevenci chorob, zdravý životní styl)
- » **ekonomickou** (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti, výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času, pojetí volného času jako prožívání, anebo pouhé spotřeby vedoucí k odcizení)“ (Hofbauer, 2004, s. 14)

1.2 Činitelé ovlivňující volný čas

Faktorů, které působí na využívání volného času, existuje mnoho. Ve své práci se budu věnovat výhradně těm faktorům-činitelům, jejichž vliv považuji za nezpochybnitelný a silný.

„Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že prostředí, do kterého se rodíme, ve kterém vyrůstáme a žijeme, v nás zanechává zřetelné stopy a v nějaké míře nás poznamenává a ovlivňuje.“

(Kraus, 2008, s. 73)

Přirozenými prostředními, ve kterých mladí lidé vyrůstají a žijí, je prostředí rodinné, vrstevnické (nebo prostředí party) a dále také školní prostředí. S těmito zmíněnými faktory působícími na osobnost jedince souvisí i lokální prostředí, v němž se vyskytuje. Dalším významným faktorem, který jedince ovlivňuje, jsou média.

1.2.1 Rodina

Obzvláště silný vliv na výplň volného času mládeže má rodina, která je primární sociální skupinou, má nejvýznamnější vliv na utváření osobnosti (stojí na jeho samém počátku a má rovněž i možnost jej v rozhodné fázi usměrňovat) a utváří vzorce volnočasového života, chování a výchovy.

„Na volný čas dětí v rodině jako zdroj pozitivních i negativních vlivů působí především objektivní podmínky života a výchovy dětí v rodině: její velikost a úplnost nebo pozdější zakládání.“ Dále Hofbauer tvrdí, že *„vliv má rovněž realizace volného času uvnitř rodiny, podmíněná zejména způsobem jejího života, postoji a výchovnou praxí rodičů vzhledem k dětem nebo časovými a hmotnými předpoklady vytvářenými pro volnočasovou činnost“*. (Hofbauer, 2004, s. 57)

V zájmu dobrého chování, vhodného trávení volného času, zdravě se vyvíjející osobnosti dítěte apod. se jeví jako velmi důležité pár rodinných rysů - je řeč o funkcích a funkčnosti rodiny.

Problémy týkající se nevhodného způsobu využívání volného času dítěte mohou nastat v případě, kdy rodina neplní řádně své poslání neboli funkce. Funkce, které má rodina zastávat, jsou dle Krause tyto:

- » **biologicko-reprodukční** - význam má nejen pro jedince samotného, ale také pro společnost. Jednoduše jde o plození potomstva - občanů, kteří jsou reprodukční základnou společnosti.
- » **sociálně ekonomická** - tj. zapojení se rodiny a jejích členů do výrobního i nevýrobního procesu výkonu povolání
- » **ochranná** - *„spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) nejen dětí, ale všech členů rodiny“* (Kraus, 2008, s. 82)
- » **socializačně-výchovná** - tato funkce by se dala označit heslem „výchova dítěte pro společnost“. Touto funkcí se rozumí příprava dítěte na vstup do samostatného a reálného života

» **rekreační, relaxační, zábavná** (nejdůležitější funkce z pohledu mé bakalářské práce) - projevuje se ve volném čase rodiny - jak často rodina tráví svůj čas pohromadě, jakým aktivitám se věnuje, jak tráví dovolené a víkendy apod.

» **emocionální** - jde o zajištění citového zázemí (pocit lásky, jistoty, bezpečí)

Z hlediska funkčnosti rozdělil rodiny Fischer na funkční, problémové, dysfunkční a nefunkční. U dítěte vyrůstajícího ve funkční rodině (tzn., že plní řádně všechny své funkce) je reálný předpoklad, že dítě bude svůj volný čas využívat smysluplně. U problémové rodiny rovněž existuje předpoklad využívání volného času dítětem vhodnými aktivitami, avšak záleží na tom, jaké funkce rodiny jsou narušovány, anebo v jaké míře (jelikož v této rodině „*se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí. Ty však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte*“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 143)). Dítě pocházející z dysfunkční nebo nefunkční rodiny bude smysluplně využívat volný čas minimálně. Spíše si dovoluji tvrdit, že vůbec - u takových rodin existují vážné poruchy některých nebo všech jejich funkcí, které mohou dítěti škodit nebo jej dokonce ohrožovat v samotné existenci. V dysfunkčních nebo nefunkčních rodinách nastávají často situace, kdy se rodiče o dítě nezajímají, nestarají se o něj, nezajímá je, kde se nachází a s kým tráví svůj volný čas, často ani samo dítě nemá určený čas, kdy se má vrátit domů. Existence dítěte v takové rodině může být pohnutkou vzniku různých podob rizikového chování. V mnoha případech bývá nutné dítě z rodiny odebrat a umístit ho do náhradní rodinné péče (např. pěstounská péče nebo zařízení ústavní výchovy).

Rodiče (třebaže pouze jeden z nich) by se měli snažit o vytvoření takového rodinného prostředí, které poslouží dítěti jako pevné zázemí, kde může nalézt porozumění, bezpečí a pomoc. Rodinné prostředí se totiž výrazným způsobem odráží ve vývoji osobnosti a pomáhá vytvářet životní hodnoty dítěte. Rozhodující roli přitom hrají schopnosti a možnosti rodičů (rodiče) věnovat se výchově svého dítěte, formovat jeho mravní vědomí a mimo jiné se také soustředit na tvorbu systému norem a hodnot.

Zde bych ráda zmínila jeden z nemateriálních faktorů rodinného prostředí, a to kulturně-výchovnou oblast rodinného prostředí, která se jeví jako velmi důležitá v souvislosti s trávením volného času mládeží. Rodiče svým dětem předávají kus sebe, svých hodnot, svého stylu. Ukazují dětem, jakými aktivitami lze svůj volný čas vyplnit. Tím dávají svým dětem dobrý základ k tomu, aby svůj volný čas dovedly vhodně využívat i v budoucnu.

Dle Krause se v kulturně-výchovné oblasti rodinného prostředí odráží

» **„hodnotová orientace a vzdělání rodičů**

» **životní styl**, především v souvislosti s využíváním volného času (zájmová činnost, míra a způsob využívání masmédií, cestování, trávení dovolených, stravovací návyky apod.)

» **míra pedagogizace rodinného prostředí**, a některé další podmínky, které mají vliv na vytváření postojů dětí k lidem, vzdělání, práci, kultuře, politice a vůbec k životu.“

(Kraus, 2008, s. 87)

Volný čas a způsob jeho trávení je u každé rodiny značně specifický. V knize Krause nalezneme tvrzení, která jsou podložena vědeckými výzkumy. Jsou to např. tato: „rodina dětí učí jak vhodně trávit volný čas“, dále „rodiče své děti učí, jak k volnému času přistupovat tvůrčím způsobem“, dále ještě, že „podmínky života v rodině ovlivňují volný čas dětí“, a také, že „realizace volného času v rodině je důležitá pro zhodnocování volného času dítěte po zbytek jeho života. Rodiče by měli být iniciátory a organizátory volného času dětí.“

(Kraus, 2014, s. 147) Vliv rodiny je tedy vskutku nezpochybnitelným faktorem, který nejenom že působí na způsob trávení a využívání volného času dítěte, ale předává dětem jakýsi model do budoucna, kdy oni samy budou zakládat své rodiny a budou pro své potomky vzorem a budou jim ukazovat, jak trávit volný čas způsobem, ke kterému samy inklinují. Ve způsobu trávení volného času dítěte se nepochybně odráží i to, jakým volnočasovým aktivitám se věnují rodiče. „Pozitivní a aktivní vzor rodiče je velice důležitý pro výběr volnočasových aktivit dětí i v pozdějším věku.“ (Kraus, 2014, s. 152)

Závěr výzkumného šetření realizovaného národním institutem dětí a mládeže v ČR z roku 2011 přinesl výslednou informaci, která dokládá, že „aktivní trávení volného času dětí je významně závislé na iniciativě, informovanosti a možnostech jejich rodičů.“ (Kraus, 2014, s. 149) Děti z dobře situovaných rodin (bráno dle úrovně vzdělání rodičů a dle socioekonomických podmínek rodiny) tráví se svou rodinou poměrně velké množství svého volného času (téměř dvojnásobně více, než děti ze špatně situovaných rodin). Rodiče pak mají přirozeně o svých dětech větší přehled - vědí, co dělají ve volném čase, více je povzbuzují, podporují a motivují.

Z dalšího výzkumu, tentokrát realizovaného Agenturou STEN/MARK, vyplývá, že bohužel trávení volného času s rodinou není o společných chvílích na výletech. Místo toho zaujalo první příčky možností trávení volného času s rodinou společné sledování televize nebo společná návštěva nákupního centra. Další výzkum, který se věnoval volnočasovým aktivitám rodičů uvádí ve svých výsledcích, že mezi nejčastější aktivity rodičů se řadí sledování televize (89 %).

1.2.2 Škola

Přechod do školy znamená pro každé dítě ztrátu výlučného postavení, které mu do té doby patřilo v rodině, v níž bylo středem pozornosti. Škola se totiž staví k dítěti jako k jednomu z mnoha ostatních a především si žádá, aby se přizpůsobilo. *„Vyžaduje plnění nejen požadavků výkonových, ale také osvojování si nových způsobů chování, vyplývajících z role žáka.“* (Výrost, Slaměník, 1998, s. 265) Dítě musí chodit do školy a tráví v ní značnou část svého života.

Škola bývá označována za jakousi „přechodnou stanici“ pro dítě směrem z rodinného prostředí do prostředí své budoucí profese. Stejně jako rodina, i škola zastává určité funkce, které dítě ovlivňují. Za zmínku stojí funkce rekreační, která je realizovaná mimo vyučování - můžeme do ní zařadit mj. také trávení přestávek, ale především jde o aktivity mimo školní vyučování, kdy děti tráví svůj volný čas např. ve školních družinách nebo se věnují některým zájmovým kroužkům realizovaných školou (bohužel v dnešní době přenechává škola tuto funkci spíše specifickým zařízením).

Nejvýznamnější osobou ve škole je pro dítě zprvu jednoznačně učitel. *„Učitel se stává autoritou, která konkuruje autoritě rodičů a později také vrstevníkům.“* (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 74) Učitel se podílí na socializaci dítěte, do které vstupuje celou svou osobností (svými vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi a i svým charakterem-temperamentem). Vztah mezi učitelem a dítětem je určen tím, jak se vzájemně ovlivňují a jak na sebe vzájemně působí, a může mít žádoucí či nežádoucí podobu (respekt, přátelství, averze, v extrémních případech sexuální vztah). S jakýmsi vzdorem vůči učiteli se setkal asi každý z nás, když např. nesouhlasil s jeho hodnocením, které bylo nespravedlivé, nebo se mu nelíbil jeho způsob komunikace apod. Každé dítě se s tím ale vyrovnává různě - někdo se po skončení výuky „otřepe“ a své pocity neřeší, jiný se vypovídá, další se s učitelem bude hádat. Negativní vztah mezi dítětem a učitelem může mít neblahé důsledky - od nechuti k učení až po záškoláctví nebo až dokonce k vyhrožování učiteli.

S využíváním volného času ve spojení se školou souvisí obzvláště mimoškolní aktivity, které škola nabízí - jak jsem již výše zmínila v rekreační funkci škol. Školní družiny jsou určeny především pro žáky prvních stupňů základní školy, ale mohou do nich docházet v odůvodněných případech také žáci druhých stupňů základní školy. *„Hlavním posláním školní družiny je zabezpečení zájmové činnosti, odpočinku a rekreace žáků. Mimo činnosti výchovně vzdělávací plní školní družina (zejména z pohledu části rodičů) částečně také funkci sociální, tzn. dohled nad žáky po určitou dobu před nebo po skončení školního vyučování.“*

(Metodický pokyn MŠMT, č.j.: 17 749/2002-51, čl. 1 odst. 5) Zájmové kroužky realizované školou jsou provozovány, avšak jejich nabídka už není taková, jako dříve. Stále častěji jsou zaštiťovány jinými organizacemi, např. TJ Sokol nebo nějakými občanskými sdruženími. Na základní škole v místě mého bydliště mohou děti pravidelně docházet např. na sportovní hry, florbal, šachový či zdravotnický kroužek, kroužek paličkování nebo keramiky nebo na Sboreček.

1.2.3 Vrstevníci

Vrstevníci patří mezi další činitele, které dokáží dítě velmi ovlivnit. Zprvu je to rodina - rodiče, poté škola - učitelé a pak se postupně dítě identifikuje se svými vrstevníky.

„Vrstevnické skupiny umožňují zejména:

- » **uspokojení potřeb jedince**, např. *potřeby jistoty, potřeby přijetí*
- » **poskytnutí prostoru pro srovnávání**, např. *vlastních postojů, dovedností, způsobů jednání*
- » **proces sociálního učení**
- » **formování identity jedince**.“ (Scheerová, 2010, s. 91)

O vlivu vrstevnických nemůže být pochyb - s přibývajícím věkem dítěte mají čím dál větší význam:

Dle Krause se začínají vrstevnické skupiny utvářet až v průběhu školní docházky, ale jsou ještě poměrně nestálé a rychle se rozpadají. V počátku školní docházky se přirozeně utváří nejvíce v rámci třídy.

V období mezi 8. - 10. rokem se potřeba kontaktu s vrstevníky zintenzivňuje a roste i význam vrstevnických vztahů, s čímž souvisí také změna identifikačního vzoru dítěte. Tyto vrstevnické skupiny „mají již poměrně pevnou vnitřní vazbu, vlastní systém hodnot a norem a jistý systém sociální kontroly se specifickými sankcemi. Jejich členové prožívají silný pocit solidarity a příslušnosti ke skupině.“ (Kraus, 2008, s. 88) Vrstevnické skupiny nevznikají výhradně v rámci třídy, ale v místě bydliště. Později se okruh jejich působení rozrůstá.

U mládeže je význam a vliv vrstevníků ještě větší, vrstevníci se potýkají s podobnými problémy, poslouchají stejnou hudbu, mají stejné zájmy a mnohem lépe si mezi sebou rozumějí (v určitých záležitostech rozhodně lépe než s rodiči či jinými dospělými autoritami). Ve skupině vrstevníků najde dítě přirozenější spojení pro své názory a způsoby chování. Potřeby dítěte, které zastávala převážně rodina (např. potřeba jistoty a bezpečí), jsou uspokojovány ve vrstevnické skupině, identifikační vzory jsou vyhledávány rovněž ve skupině vrstevníků - celkově jsou pro mládež důležitější v tomto období jeho vrstevníci, se

kterými tráví svůj volný čas. Usiluje o to, aby ho ostatní vrstevníci uznávali, chce si mezi nimi udržet své místo, a proto je jeho chování k vrstevnické skupině velmi konformní - to se projevuje např. podobným stylem oblékání až po přijetí nového životního stylu. Podstatnými znaky vrstevnické skupiny jsou její „*cíle a normy, kterými se členové skupiny řídí, a hodnoty, které vyznávají. Z tohoto hlediska se cíle daných seskupení pohybují na škále od jednoznačně pozitivních až po asociální¹, nebo dokonce přímo antisociální² (party, bandy, gangy).*“ (Kraus, 2008, s. 89)

Pro mladého člověka sehrávají vrstevníci důležitou roli, především pozitivně zaměřené vrstevnické skupiny, které „*se věnují společným hrám, jednoduchým soutěžím a sportování, zábavě nebo „objevování“ svého okolí*“. Právě tyto skupiny „*svým členům pomáhají osvojovat si způsoby samostatného jednání, profilovat spektrum svých zájmů, přijímat a realizovat hodnoty*“ (Hofbauer, 2004, s. 99)

Z výše uvedeného si můžeme logicky odvodit, že vrstevnické skupiny mohou mít na mladého člověka jak pozitivní, tak i negativní vliv - záleží jak na jejich cílech, normách a hodnotách, tak i na výplni jejich volného času. Některé vrstevnické skupiny volný čas využívají aktivním způsobem a jiné pasivním způsobem:

- » **aktivní - pozitivní využívání volného času**: veškeré pohybové, sportovní aktivity (jízda na kole, in-line bruslích, skateboardu či na lyžích), procházky v přírodě, apod.
- » **aktivní - negativní využívání volného času**: vandalismus (ničení obecního majetku, např. lavičky, dopravní značení), sprejerství, jiná trestná činnost (krádeže, divácké násilí, apod.)
- » **pasivní - pozitivní využívání volného času**: sledování dokumentů či nějakých vzdělávacích pořadů v televizi, četba knih, hraní společenských her, apod.
- » **pasivní - negativní využívání volného času**: nadměrné trávení u počítače hraním bojových, válečných her, nadměrná konzumace jídla, alkoholu nebo jiných návykových látek, podléhání nelátkovým drogám, apod.

Negativním formám využívání volného času se dále věnuji v kapitole o rizikovém chování mládeže ve volném čase.

Ráda bych ještě podotkla, že právě mládež se nachází z hlediska věku v období, kdy člověk disponuje volným časem úplně nejvíce. Zmíním zde i výsledky svého výzkumu menšího rozsahu orientovaného na využívání volného času, který jsem realizovala mezi mládeží

¹ **asociální** - závažnější odchylky chování, narušují politické, ekonomické či morální základy společnosti, nemají však ještě ráz trestné činnosti

² **antisociální** - protispolečenské, protiprávní jednání

před rokem v rámci studentské Sociálie 2014. Z něho je zřejmé, že trávení volného času s vrstevníky a přáteli je nejčastějším způsobem trávení volného času.

1.2.4 Média

Zásadní důležitost při formování volného času plní média, která jsou považována za stále významnější součást volného času dětí a mládeže, kterou sebou přináší pokrok a rozvoj vědy.

Pod pojmem média se řadí všechny hromadně sdělovací prostředky, prostředky tzv. masové komunikace, která oslovuje velké množství svých příjemců. Jde o televizní vysílání, rozhlasové vysílání, tisk (noviny a časopisy) a také internet.

Účinky masmédií na člověka nejsou zanedbatelné, především v nízkém věku (děti, mládež), kdy mohou ohrozit jeho postoje i chování a vnímání reality. Mají tzv. formativní funkci, která *„spočívá v ovlivňování osobnosti, může tedy působit na postoje adresáta, především na jeho osobní, individuální a společenské angažovanosti a aktivity.“* (Kraus, 2008, s. 126)

Mládež tráví stále více svého volného času pasivně, ať už je to sledováním televizních pořadů či hraním počítačových her - tyto dvě jmenované varianty mají společné to, že je v nich často zobrazováno násilí. Násilí se ale v nemalém množství objevuje i na internetu a na tolik využívaných sociálních sítích. Tyto tři činnosti mají nebezpečného společného jmenovatele a tím je možnost vzniku závislosti.

Není tomu tak dlouho, co bylo sledování televize nejčastější aktivitou mládeže. I když nyní tato činnost nezaujímá prvenství, i tak lze konstatovat, že jejím sledováním si mládež svůj volný čas krátí - z mnou prováděného výzkumného šetření bylo sledování televize třetí nejčastější aktivitou. A jak tedy na mládež televize a pořady v ní vysílané působí? Nejprve si spíše položíme otázku, co vlastně mládež láká za programy a pořady? Menšina se jistě ráda podívá na vzdělávací pořady, soutěže či zprávy. Většina se však dívá na různé reality show, a dále na seriály - komediální či kriminální a na různé filmy, z nichž nejlákavější se stávají akční filmy s „nesmrtelnými“ hrdiny, thrillery a horory. Nejnebezpečnější je pro mládež zobrazované násilí. *„Škodlivé účinky na děti a mládež může mít jak násilí fiktivní, tak naturalisticky popisované násilí skutečné, tak i nejasná hranice mezi tím, co se opravdu stalo a co nadsadili pro větší účinnost autoři pořadu.“* (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 102)

Násilí prezentované v televizi pak může fungovat jako impuls k podobnému chování, které může být přejato i nevědomě. Kraus hovoří o tom, že dětem je zobrazován virtuálně vytvořený svět, jenž je jim předkládán jako realita (např. když pěti ranami prostřílený hrdina akčního filmu se zvedne a dál se bije). Navíc bývá násilí v televizi podáváno jako

neoddělitelná součást lidského života a zvýšená frekvence podobných scén vede ke klamné představě, že jde o běžné a normální strategie chování.

Co se týče počítačových her, u mládeže obsazují první příčky oblíbenosti hry válečné a střílečky, které zkreslují vnímání reality a mohou v nich vzbuzovat agresii. Je to vlastně již zmíněný virtuálně vytvořený svět.

V dnešní době převládá však z médií internet, který rovněž má svá rizika. Nepochybně je rovněž nepřekonatelným informačním kanálem. Na internetu nalezneme vše, co potřebujeme - od aktuálních zpráv a bulváru, skrze hledání zaměstnání, bazary se všemi druhy zboží, návody na šití, vaření, péče o domácí zvířata, nákupy jakéhokoliv zboží, on-line právní poradny, on-line sledování filmů či seriálů, on-line hry, sázení apod., až po sociální sítě, které dnešní mládež užívá ke každodennímu kontaktu se světem. Užívání internetu mezi mládeží vyšlo z mého dotazníkového šetření jako druhý nejčastější způsob využívání volného času. Mohou se na něj připojit téměř všude, jelikož většina vlastní „chytré“ mobilní telefony a heslo k připojení bývá na mnoha místech napsané (čekárny lékařů, restaurační zařízení) nebo je připojení možné bez hesla. Zmiňuji zde záměrně sociální sítě, na kterých číhá na mládež spousta nebezpečí, aniž by si jej uvědomovaly (viz. kapitola o charakteristice rizikového chování).

1.2.5 Lokální prostředí

Lokální prostředí vytváří podmínky pro využívání volného času a je vymezeno nejčastěji místem bydliště. Kraus a Poláčková jej definují „*jako skupinu lidí žijící na ohraničeném teritoriu, uznávající společné tradice, symboly, hodnoty (s vědomím jisté diference a zvláštností), užívající stejných institucí a služeb, žijící v jistém pocitu sounáležitosti a vnitřní bezpečnosti a připravená ke společným činnostem.*“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 126)

Život mládeže ve městě i na venkově zcela určitě zanechává stopy na utváření jejich osobnosti a odráží se rovněž v jejich povaze. Dle Krause lze rozdíly spatřovat v těchto dimenzích:

- » **sociální přizpůsobivost** - mládež městská je přizpůsobivější, rozumnější, samostatnější, ale také vzdorovitější, mládež z venkova bývá více disciplinovaná (rozdíly jsou patrné např. ve škole, kdy práci s dětmi z venkova hodnotí učitelé jako snazší)
- » **kontakty s lidmi, sociabilita** - městská mládež je více v kontaktech s ostatními a vůbec se vším okolo sebe (jde ale většinou o povrchní vztahy), oproti tomu u venkovské mládeže existuje zase více osobních styků

» **míra radikalismu a konzervatismu** - „obyvatelé venkova bývají konzervativnější, i když s rostoucí celkovou informovaností rozdíly pomalu mizí“ (Kraus, 2008, s. 99)

» **životní aspirace** - náročnost na povolání - většinou bývá u mládeže z venkova vyšší vzdělanost, mají vyšší ambice, ale i v této oblasti jsou rozdíly postupně vyrovnávány

Co tyto rozdíly mohou pro mládež znamenat? Zajisté jsou pro městskou mládež dostupnější různá rizika - např. přístup k návykovým látkám (více klubů, více kontaktů), virtuálním drogám (ve městě se dá téměř všude napojit na veřejné WIFI sítě a být tak stále on-line), gamblingu (mnoho zařízení s výherními automaty), i třeba závislosti v nakupování (spousta obchodů, stále nějaké slevy), přítomnost různých part (sprejeři, vandalové nebo party, které se zaměřují na nějakou trestnou činnost) atd.

2 Charakteristika mládeže

Od laiků, nejčastěji z řad starší generace, často slyšíme větu: „To je ta dnešní mládež“ a mívají tím na mysli chlapce a dívky, jež jsou žáky druhého stupně základní školy nebo studují nějakou střední školu či navštěvují nějaké střední učiliště, nejčastěji ve spojení s pro ně nepřijatelným chováním.

Pro účely této práce je však na místě definovat tento pojem z hlediska vědy. Různé vědní disciplíny, jako jsou např. sociologie, trestní právo či pedagogika, vymezují pojem mládež odlišně.

Velký sociologický slovník uvádí, že „*Termín mládež označuje buď nepřesně ohraničenou věkovou skupinu, nebo sociální kategorii vymezenou specifickými biologickými, psychickými a sociálními znaky.*“ (Linhart a kol., 1996, s. 635) V trestním právu nalezneme definici mládeže v Zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. Zde je mládež shrnujícím označením pro pojmy dítě a mladistvý - dítětem je dítě (nezletilý) 0-14 let a mladistvým je osoba 15-18 let. V pedagogickém slovníku je věkově mládež vymezená od 15 do 25 let věku, přičemž je tato sociální skupina definovaná jako skupina tvořená jedinci, kteří již nejsou dětmi, ale zároveň ještě neplní ve společnosti roli dospělých. Tyto definice jako jedny z mála, vymezují dolní i horní věkovou hranici pro mládež.

Další vymezení z hlediska věkové kategorie přináší Matoušek, jenž uvádí, že tento „výraz používáme v souladu s mezinárodními dokumenty pro mladé lidi do doby dovršení 18 roku a bez vymezení dolní hranice věku“ (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 313).

Kraus uvádí, že pokud jde o věkové vymezení mládeže, pak „*je to interval, který začíná ukončením dětství a končí dosažením sociální dospělosti, konkrétně se tedy jedná o věk 15-26 (30) let*“ (Kraus, 2006, s. 10), určení horní hranice se odvíjí především od přípravy na pracovní kariéru.

Obecně můžeme konstatovat, že dětství končí počátkem dospívání. Tímto obdobím mládež vstupuje do světa dospělých, a právě dospívání je pro účely mé bakalářské práce nejvhodnější, proto jej blíže popíši.

2.1 Mládež a dospívání

Co jiného by bylo pro mládež charakterističtější, než právě dospívání, které je doprovázené změnami nejenom fyzického charakteru, ale především změnami psychickými - proměnou dětské osobnosti. „*Na začátku tohoto období je dítě, které je plně materiálně a do značné míry i názorově závislé na svých rodičích, na konci (v případě, že všechno dobře dopadne) mladý dospělý, s vlastním pohledem na svět a ztotožněný se svým místem v něm, s ukončeným vzděláním, zahajující svou pracovní kariéru, užívající si či budující na rodičích nezávislou existenci, s relativně pevnou sítí vztahů, do které patří jak rodina, tak i vrstevníci, spolupracovníci a případně i sexuální partner.*“ (Boková, 2011, s. 84)

Pro mládí je rovněž charakteristický posun fyziologické a sociální dospělosti. V prvním případě jde o posun směrem dolů (tzn., mladí lidé se zdají fyziologicky o 1-2 roky starší), v druhém případě - sociální dospělosti - se hranice posunuje směrem nahoru (tzn., že sociálně mladí lidé dospívají většinou až ve 30 letech). Tento fakt „*způsobuje disharmonii, kterou lze pokládat za jeden z kořenů mnoha problémů s mládeží.*“ (Kraus, 2008, s. 62)

V tomto životním období, více než v jakémkoliv jiném, dochází k nárůstu problémů s chováním a projevováním dětí. Děti bývají více vzdorovité, touží po samostatnosti, projevují se u nich změny v emocích, hledají své „já“, formují si své životní cíle, apod. Jsou jednou nohou v dětství, jehož hodnoty se snaží opouštět, a druhou nohou jsou v dospělosti, k jejímž některým rysům se ještě staví odmítavě.

Přes velký výčet různých definic pojmu mládeže vycházím z definice Matouška, Matouškové. Ve své praktické části se věnuji skutečným příběhům mládeže ve věku cca 10-18 let, u kterých hrál volný čas velkou roli v souvislosti se vznikem rizikového chování.

Dospívající člověk se vyznačuje výraznými změnami nálad a silnými prožitky - jeho emoční reakce jsou více nápadnější a mohou být i nepřiměřené. Takové chování je dané změnami

hormonálních funkcí, v jejichž důsledku dochází ke změnám emočního prožívání, které „*se navenek projevuje větší impulzivitou a nedostatkem sebeovládání.*“ (Vágnerová, 2000, s. 215)

V období dospívání mladý člověk hledá svou identitu, rozvíjí se, nabývá nových sociálních rolí, a to vše je pro něj velmi nelehké. Na vyvíjející se identitu poměrně vysokou silou působí vrstevnické vztahy. V tomto období totiž mladý člověk odmítá podřízenou roli, tedy své nadřizené autority, kterými jsou především rodiče (dále pak i např. učitelé). Usiluje o osamostatnění, díky kterému se bude dále jeho osobnost vyvíjet, a s tím souvisí i snaha o začlenění se do jiné sociální skupiny, než je rodina = vrstevnická skupina. „*Vrstevníci umožňují uspokojování potřeby jistoty a bezpečí, stávají se autoritou, sice neformální, ale s možným větším vlivem než autority formální.*“ (Scheerová, 2010, s. 96)

Příslušnost k vrstevnické skupině zvyšuje pocit sebevědomí, sebejistoty a moci. Navíc se mladý člověk nachází v prostředí s příslušníky své generace - procházejí stejným obdobím, řeší stejné problémy, mají podobné názory a dochází zde k vzájemnému pochopení.

Spolu s vrstevnickou skupinou hledají adolescenti způsob, jak se odlišit od ostatních - typickým příkladem je styl oblékání či účes. Fyzický vzhled je pro mladé lidi v období adolescence hodně důležitý, neustále se srovnávají s ostatními vrstevníky, hledají si své ideály. „*Zevnějšek je prostředkem dosažení sociální akceptace a prestiže.*“ (Vágnerová, 2000, s. 256) Mladý člověk se potřebuje líbit sám sobě, ale také ostatním, především opačnému pohlaví - narůstá význam partnerských vztahů. Rovněž orientace na určitý typ hudby je jakýmsi specifickým znakem, který „*vyjadřuje hodnoty, názory a pocity adolescentů, je instrumentem pro sdělování a sdílení.*“ (Macek, 2003, s. 41) Od hudebního zaměření se často odvíjí i způsob oblékání a chování.

Mladí lidé velmi rádi přijímají svobodu, avšak ne zodpovědnost za svá rozhodnutí, potažmo jednání. Aby se z mladého člověka stal člověk dospělý, musí být nutně potřeba svobody rozhodování spojena se zodpovědností. Tento okamžik se snaží adolescenti oddalovat. Na jednu stranu touží po tom být dospělí a uznávaní, na druhou stranu se nechtějí vzdát volnosti a bezstarostnosti - přijímají pouze tu část potenciální dospělosti, která je pro ně příjemnější.

Hovoříme-li o důležitosti procesu osamostatňování, který má zásadní vliv na pozdější přijetí rolí dospělého (a to role partnerské, rodinné, přátelské i profesní), je podstatné i to, aby se kromě odpoutání ze závislosti na rodině mladý člověk odděloval od skupiny a utvořil si svou individuální identitu. Významná je v tomto období zejména introspekce, která přináší mladému člověku hlubší porozumění celému světu, především světu dospělých.

2.2 Mládež a volný čas

V mládežnickém věku je poměrně obrovské množství času, ve kterém se mladí lidé nemusí věnovat žádným školním či domácím povinnostem - je to jejich volný čas. „*Volný čas a volnočasové aktivity dětí a mládeže mají svá specifika. V dětství a v mládí se utváří hodnotový systém jedince a hledají se cesty jeho uplatňování a objektivizace reálným chováním a činnostmi.*“ (Sak, Saková, 2004, s. 59) Proto je jeho význam tak význačný, má vliv na utváření osobnosti a dle Krause může v jistém rozsahu nahrazovat eventuální nedostatky různých vlivů, které působí na dítě, zejména v rodinném či školním prostředí.

Nejen životní podmínky, ale rovněž aktivity, kterým se mladý člověk věnuje, úzce souvisí s jeho hodnotovou orientací, která se odráží v jeho životním stylu. A jedním z důležitých ukazatelů životního stylu je právě způsob využívání volného času.

Ještě je zde nutné položit si otázku, co vše má vliv na způsob využívání volného času mládeže? Je to rodina? Škola? Vrstevníci? Média či prostředí, ve kterém žije? Všechny tyto faktory se nepochybně na využívání volného času podílejí. Jakou mírou závisí dle mého mínění na jedinci samém, resp. na tom, jak a k čemu byl v rodině vychován a veden. „*Přestože je nereálné způsob trávení volného času komukoliv diktovat a organizovat, je žádoucí vést mládež k jeho hodnotnému využití. To znamená učit je již od mládí vhodně si svůj volný čas organizovat tak, aby byly maximálně využity všechny jeho možnosti, které se nabízejí. Jako prospěšné se ukazuje vést mládež k různorodým koníčkům a zájmům tak, aby si sama zvolila činnost, která ji baví, vyhovuje a uspokojuje.*“ (Kraus, 2006, s. 52)

Základy k zájmové orientaci pokládají zejména ti, kteří dítě vychovávají, se kterými dítě žije a se kterými dítě od útlého věku tráví většinu svého volného času a získává s nimi jakýsi přehled o různých aktivitách, kterými lze volný čas vyplnit. V prvé řadě jsou to především rodiče, které dříve či později nahradí vrstevníci. Ovšem zde si opět troufám tvrdit, že jací vrstevníci to budou, bude záležet na dítěti samém, resp. na způsobu výchovy dítěte - dítě si samo vybere, s kým se bude či nebude kamarádit, s kým chce či nechce svůj volný čas trávit a odvíjí se to od toho, jaké základy získal výchovou rodičů, jaké hodnoty rodiče uznávají a „předaly“ je dítěti. A jsme znovu u rodiny, ve které spatřuji zásadní vliv na vše, co se kolem dítěte děje.

3 Charakteristika rizikového chování

Co se skrývá pod pojmem rizikové chování? Můžeme si jej samovolně přeložit jako takové chování, které přináší nějaké riziko, nebezpečí jedinci samotnému nebo jeho okolí, a to v různých oblastech. Charakteristické pro takové chování je, že bývá v rozporu se zájmy společnosti, resp. s platnými normami, ať už jde o normy právní či obecně platné.

Definici pojmu rizikového chování přináší Sirůčková, která jej vymezuje jako „*rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince anebo ohrožují jeho sociální okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané.*“ (Miovský a kol., 2012, s. 127)

Mezi základní formy rizikového chování Sirůčková řadí:

- » **rizikové zdravotní návyky** - mohou být způsobené nezdravými stravovacími návyky (do této kategorie lze tedy i s jistotou zařadit poruchy příjmu potravy - bulimii a anorexii), nadměrným konzumováním alkoholu, nadměrným kouřením cigaret a užíváním jiných návykových látek
- » **rizikové sexuální chování** - zahrnuje nechráněný pohlavní styk, časté střídání sexuálních partnerů (promiskuita), pohlavní styk s rizikovými partnery, prostituci, ale také předčasné zahájení pohlavního života, předčasné mateřství a rodičovství
- » **interpersonální agresivní chování** - rozumí se jím násilné formy chování, jako je např. šikana, týrání, diskriminace apod.
- » **delikventní chování ve vztahu k hmotným majetkům** - společným jmenovatelem takového chování je ničení nebo odcizení cizího majetku - vandalismus, sprejerství, ale také krádeže
- » **hráčství** (gambling)
- » **rizikové chování ve vztahu ke společenským institucím** - např. záškoláctví (neplnění školní docházky), neplnění školních povinností
- » **rizikové sportovní aktivity** - těmi jsou různé druhy adrenalinových a extrémních sportů.

Členění rizikového chování Cvečkové, které uvádí Kraus ve své publikaci Společnost, rodina a sociální deviace, obsahuje ještě příslušnost k sektám a adrenalinové a hazardní zábavy, pod kterými si můžeme třeba představit rizikové chování v dopravě (řízení motorových vozidel - rychlá jízda, jízda pod vlivem návykových látek) nebo zábavu s pyrotechnikou.

Kraus popisuje, že „rizikové chování představuje různé typy chování, které se pohybují na škále od extrémních projevů chování „běžného“ (např. provozování adrenalinových sportů) až po projevy chování na hranici patologie (např. nadměrné užívání alkoholu, cigaret, kofeinu či nelegálních drog, násilí). (Kraus, 2014, s. 23)

Důležité je si také ujasnit, že opravdu výjimečně se objeví u mládeže pouze jeden z typů rizikového chování. Ve většině případů se vyskytuje více typů rizikového chování u jednoho jedince, anebo dochází k tomu, že se přebíhá od jednoho k druhému.

3.1 Geneze rizikového chování

Vznik rizikového chování bývá podmíněn různými faktory, v naprosté většině se jedná o jejich kombinaci, a proto nebývá jednoduché odhalit tzv. „spouštěč“ takového chování. „Rizikové chování je výsledkem interakce osobnosti člověka s prostředím, ve kterém žije.“ (Miovský a kol., 2010, s. 34) Určujícími faktory mohou být tedy vývojové zvláštnosti a také „mikrostruktura“, v níž se mladý člověk nachází (vnější příčiny). Miovský rozděluje faktory, které se podílejí na genezi rizikového chování, na systém sociálního prostředí, biologický systém, percipovaný environmentální systém, osobnostní systém a systém chování:

Vnějších příčinám - tedy prostředí, ve kterém se mladý člověk pohybuje, jsem se věnovala již v první části své bakalářské práce. Pro shrnutí jde o nepopiratelný vliv rodiny, školy, vrstevníků, médií a lokálního prostředí. Jde o tzv. **systém sociálního prostředí** - Miovský uvádí, že podle Jessor, Donovan a Costy má nejsilnější vliv na rozvoj rizikového chování „subjektivní percepce a hodnocení daného sociálního prostředí, zejména vnímání a hodnocení s druhými lidmi (zejména rodiči a vrstevníky).“ (Miovský a kol., 2010, s. 35-36)

Vnitřních příčin, které by mohly negativně ovlivnit dítě a vést k rizikovému chování, je celá škála. Bohužel jsou vrozené, a tím tedy i těžko ovlivnitelné. Jsou **biologickým systémem**, do kterého spadá např. dědičnost, příslušnost k pohlaví a také rozumové předpoklady:

- » **dědičnost** - dědičnost podmiňuje přenos charakteristik od rodičů ke svým dětem. Prakticky všechny osobnostní vlastnosti (např. temperament či charakter) i mnohé lidské postoje jsou dědičné. Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které mají vliv na chování jedince.
- » **příslušnost k pohlaví** - u chlapců je výskyt rizikového chování častější než u dívek. Např. dle Matouška a Matouškové se chlapci chovají více agresivně, což je dáno mužským pohlavním hormonem testosteronem, který působí na fungování mozku a utváření těla. Obecně je možné také tento fakt přisoudit i sociálním rolím, kdy se

od mužů očekává, že budou nezávislí, aktivní, samostatní a je u nich posilována sebedůvěra. Kdežto pro ženskou roli bývá typická ochota se obětovat pro ostatní a být závislá na jiných (mužích). Je nutné ale podotknout, že ženy v dnešní době už tolik nepodléhají své „pasivní“ sociální roli.

» **rozumové předpoklady** = intelektové schopnosti, vědomosti a znalosti. Pro dítě se sníženou úrovní rozumových schopností je nesnadné utvářet si sociální dovednosti „vyššího řádu“ (např. smysl pro morální hodnoty či empatie), a to může vést ke konfliktům. Takové děti také často podléhají tlaku ostatních, nechávají sebou manipulovat a nedomyšlí následky svého chování.

Percipovaný environmentální systém znamená to, jak člověk sám vnímá prostředí a to, jak na něj působí (na formování jeho osobnosti a jejích schopností) - tzv. „vnímané prostředí“. K rozvoji rizikového chování přispěje zejména situace, kdy mladý člověk „zažívá vysokou míru stresových podnětů ve svém okolí, jehož rodiče nedostatečně kontrolují jeho aktivity, jehož přátelé na něho mají významnější vliv než jeho rodiče, jehož přátelé vyjadřují pozitivní postoj k rizikovému chování a sami se také rizikově chovají.“ (Miovský a kol., 2010, s. 36)

Z **osobnostního systému** mohou znamenat určitou náchylnost k rizikovému chování motivace, postoje, sebehodnota a seberegulační mechanismy mladého člověka. Rizikové způsoby chování volí mladý člověk v situacích, kdy se opakuje či předpokládá neúspěch, a tím se snaží dosáhnout kladného výsledku nebo alespoň si neúspěchy nějak vykompenzovat. Takové jeho chování může být usměrněno tím, do jaké míry přijímá normy, hodnoty a zvyklosti společnosti.

Systém chování souvisí úzce s osobnostním systémem, jelikož podle toho, jak mladý člověk vnímá svou sebehodnotu, tak podle toho volí takové jednání, které mu jeho sebehodnotu neoslabí. Neboli „*může-li být jeho sebehodnota v důsledku nějakého chování narušena (např. trest, ponížení), bude se snažit takovému chování vyhnout.*“ (Miovský a kol., 2010, s. 36)

V těchto uvedených pěti systémech podílejících se na vzniku rizikového chování působí tzv. protektivní a rizikové faktory:

» **protektivní faktory** - znamenají nepřítomnost rizika nebo nižší hodnotu rizikových faktorů. „*Jsou chápány jako samostatné jevy, které mohou na rozvoj rizikového chování působit buď přímo, anebo ovlivňovat působení rizikových faktorů.*“ (Miovský a kol., 2010, s. 37-38)

» **rizikové faktory** - jsou elementy, které zvyšují pravděpodobnost zapojení se do rizikového chování (rizikové chování vyskytující se v okolí mladého člověka,

příležitosti k rizikovému chování/dostupnost zdrojů k rizikovému chování, náchylnost k rizikovému chování).

3.2 Rizikové chování mládeže

V této práci jsem již zmínila, že právě mládež má obrovské množství volného času - pokud rodiče nedbají na rozvoj zájmů svého dítěte (např. sportovní či jiné pohybové aktivity, kulturní aktivity apod.), pak mají volného času až nadbytek a mnozí z nich jej nedokáží přiměřeně zužitkovat. *„V takovém případě tráví svůj volný čas nahodile, ve skupinách vrstevníků a systematicky se žádné vhodné volnočasové aktivitě nevěnují. Nudu často zahánějí činnostmi, které nejsou společensky žádoucí.“* (Kraus, 2014, s. 141-142)

Rizikové chování je popisováno autory, věnující se danému tématu, jako rys adolescentního věku. *„Četnost a míra rizikového chování se v adolescenci zvyšují.“* (Miovský a kol., 2010, s. 32) Mladí lidé se s rizikovým chováním setkávají ve svém okolí, mají s ním nějakou určitou zkušenost. Dále je tento fakt připisován i proměnám myšlení v adolescenci - rozvoji abstraktního myšlení, jehož extrémním vyústěním může být i postoj, že „mně se nemůže nic stát“. Právě tato póza, kterou zaujímají dospívající, jim dává možnost explorovat a experimentovat. Samozřejmě v dané vývojové fázi je to žádoucí, avšak může také směřovat až k rozvoji rizikového chování.

Nicméně u většiny mládeže se projevy rizikového chování s postupem věku vytrácejí. Na druhé straně však výzkumy dokládají, že určitý typ rizikového chování může vést k růstu vážnějších poruch, které mají zdravotní a psychosociální důsledky - např. u uživatelů marihuany v adolescenci je dvakrát větší pravděpodobnost, že budou užívat v dospělosti i jiné nelegální drogy. Miovský si klade otázku, zda *„lze tedy rizikové chování považovat za běžnou součást vývoje? Do jaké či od jaké míry je třeba se tímto fenoménem znepokojovat?“* (Miovský a kol., 2010, s. 33)

3.3 Rizikové chování mládeže ve volném čase

Ve volném čase se mládež věnuje různým rizikovým činnostem. Já osobně pokládám za nejpodstatnější jevy spojené se závislostí, vandalismus a již zmíněné adrenalinovou a hazardní zábavu.

Sak se zabýval a zkoumal volný čas u mládeže a dospěl k závěru, že v náplni volného času mládeže převládá jeho trávení s vrstevníky, návštěva restauračních zařízení a výtěžná činnost (zatímco klesl např. zájem o veřejnou činnost nebo četbu, aktivní pohyb). Na základě

svého výzkumného šetření menšího rozsahu mohu konstatovat, že u dnešní mládeže převládá jednoznačně volný čas trávený s přáteli, druhé místo zaujímá volný čas trávený užíváním počítače či mobilního telefonu a třetí místo patří sledování televize.

Z jiných výzkumů, ale i z mých zkušeností, je dále zřejmé, že se mládež dopouští rizikového chování téměř vždy se skupinou svých vrstevníků či kamarádů.

3.3.1 Závislostní chování

Závislostí je stav, kdy jedinec podléhá, je podřízen nějaké potřebě (či domnělé potřebě) za účelem své existence. Na tomto podkladě bychom mohli závislost rozdělit na tzv. zdravou a nezdravou, přičemž:

» **zdravá závislost** je nepostradatelná pro přežití - např. potřeba vody, vzduchu, světla, tepla, jídla atd., a

» **nezdravá závislost** znamená být něčím doslova tak posedlý, že to jedince zotročí, zbaví ho vnitřní svobody a omezuje ho - např. drogové závislosti.

Dle Nešpora je závislost to, co odpovídá definici syndromu závislosti podle Mezinárodní klasifikace nemocí. „*Je to skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více.*“ (Nešpor, 2011, s. 9-10)

Závislost běžně dělíme na fyzickou a psychickou:

» **fyzická závislost** (tělesná) - „*je stav, kdy se organismus droze přizpůsobil a zahrnul jí do své látkové výměny. Při tomto typu závislosti člověk drogu potřebuje a při přerušení abúzu (užívání, zneužívání drogy) dochází k abstinenčnímu příznaku*“ (Sochůrek, 2001, str. 22). Fyzicky závislý se člověk stává na drogách, psychoaktivních látkách.

» **psychická závislost** - „*je duševní stav vzniklý podáváním drogy, tedy nutkání drogu brát*“ (Sochůrek, 2001, str. 22)

Závislost je odborníky dělena někdy také na látkovou = drogovou (užívání psychoaktivních látek - např. alkohol, cigarety, konopí, pervitin, LSD apod.) a nelátkovou = nedrogovou (např. gambling, internetové služby /chaty, diskuse, fóra/, počítačové hry, virtuální sítě nebo tzv. mobilování). Hovoříme-li o nelátkových závislostech, je důležité poznamenat, že se nejedná o závislost v pravém slova smyslu tak, jak je popsána v Mezinárodní klasifikaci nemocí, avšak je zde zřejmá nápadná podobnost se závislostí.

Návykové látky

Návykové látky se vyznačují účinky, které způsobují změnu v prožívání, vnímání, chování člověka, a které mají také tu vlastnost, že vyvolávají u jejich uživatelů návyk, závislost.

Návykové látky se dělí dle různých hledisek - z pohledu jejich účinků jsou to drogy z rodu canabis, dále opiáty, halucinogeny, drogy stimulační, tlumící a těkavé. Dále můžeme návykové látky dělit na drogy způsobující psychickou nebo fyzickou závislost, drogy přírodní či chemické apod.

Budeme-li vycházet z výsledků výzkumu Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti, který byl realizován v roce 2008, dojdeme k závěru, že legální drogy - tabák a alkohol, jsou pro mládež vskutku lehce dostupné a tudíž i hojně užívané. Ve věku mezi 15-24 lety se setkáváme s nejvyšším počtem užívání těchto látek, což je dáno i tím, že mladí lidé hodně experimentují (v žádných jiných věkových kategoriích není procento užívání tak vysoké, jako právě u mládeže).

Tabák

Kalina ve své publikaci uvádí, že „psychologická a sociální rizika jsou u tabáku minimální“, zároveň upozorňuje, že „možná právě tato absence psychologických a sociálních rizik nám brání, abychom si uvědomili o to větší rizika somatická. Tabák prakticky zabije každého druhého svého konzumenta.“ (Kalina, 2003, s. 206)

Kouření je dětem do 18-ti let zakázáno, „ale v zákoně nikde není stanovena sankce za to, když dítě kouří. Sankce jsou dány za prodej a podávání cigaret nebo tabákových výrobků osobám mladším 18 let.“ (Jindrová, 2012, s. 46)

Výzkum Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti uvádí, že mládež (věkové rozpětí 15-24 let), z téměř 90% kouřila tabák (z toho 26,5% jej kouří denně a 11,3% pravidelně, a právě u těchto jedinců z řad mládeže už buď nastala, nebo v nejbližším čase nastane fyzická závislost).

Z mého pohledu se velmi změnil toleranční limit v užívání tabáku mládeží. V době, kdy já sama navštěvovala základní školu, si žádný žák nedovolil zapálit cigaretu v blízkosti školy, natož přímo před učitelem. Spousta jedinců z řad dnešní mládeže na základních školách opustí brány školního pozemku a už cigarety vytahují, nikde se s kouřením neskrývají.

Alkohol

Ani alkohol se nesmí se prodávat osobám mladším 18 let, přesto v naší společnosti nalezneme spousty dětí (jak na středních, tak i základních školách), které s jeho užitím mají zkušenost a někteří jej konzumují i pravidelně. Dle Nešpora je u dospívajících rozvoj závislosti na alkoholu daleko rychlejší, než u dospělých.

Z výzkumu Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti vyčteme, že ve věku 15-24 let užili mladí lidé alkohol v 93%, z toho 87% vícekrát než jen jednou.

Internetový portál Novinky.cz přináší novou informaci, že patnáctiletí dosáhli celosvětového prvenství, co se týče jejich zkušeností s alkoholem. Od roku 2002 vzrostl jejich počet ze 70% na celkových 94%. Národní protidrogový koordinátor Vobořil vysvětluje, že alkohol představuje v rukou dítěte nezanedbatelný problém - je tzv. vstupní drogou, která jim umožňuje dostat se k drogám dalším nebo dochází ke kombinování alkoholu s jinými návykovými látkami.

Nelegální drogy

„Mladí lidé představují nejrizikovější skupinu pro užívání nelegálních drog.“ (Běláčková a kol., 2012, s. 45). Nelegální drogy jsou takové, za jejichž užívání, a samozřejmě i držení, výrobu, distribuci, stanovuje zákon trestní sankce.

U mládeže patří mezi nejčastěji užívané nelegální drogy konopí, extáze a halucinogenní houby, což svědčí o tom, že tyto nelegální drogy jsou v České republice dostupné.

Já bych ve své bakalářské práci ráda napsala pár slov ke konopí, které je z nelegálních drog dle mého názoru mezi mládeží nejužívanější. Dalším nelegálním drogám se vzhledem k nepřebornému množství informací ve své práci věnovat nebudu.

Konopí

Spousta mladých lidí se s touto návykovou látkou již setkala, a to už na základní škole, kde není výskyt jejího užívání ojedinělým případem. Na střední škole je osobní zkušenost s jejím užíváním už vyšší, každý tuto drogu zná, většina zkusila její účinky na vlastní kůži, jiní vidí její konzumaci u dalších.

Při užití konopí záleží na celkovém rozpoložení jedince, a na spoustě dalších faktorů (např. únava, individuálně odlišná citlivost jedince, prostředí apod.), a proto nikdy nelze předpovědět, jak bude marihuana na koho působit. Typickým příznakem po užití konopí je deformace ve vnímání času, *„objevují se rovněž deformace ve vnímání prostoru a sluchové, hmatové a nejčastěji zrakové iluze“*, dalšími příznaky jsou stavy *„lehké euforie a příjemné*

nálady, která občas může přejít do bouřlivé a nezadržitelného dlouhého smíchu“ (Kalina, 2003, s. 176)

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti zjistilo, že ve věku 15-24 let tuto látku užívá téměř 59% dotázaných jedinců, z toho četnost užívání je značnější u mládeže ve věku od 19 let do 24 let.

Nelátkové závislosti

Nebezpečí nelátkových závislostí (někdy nazývaných „virtuálních drog“) si málokdo uvědomuje, přesto je reálné a často se týká těch nejzranitelnějších - dětí. U nich se závislost vyvíjí mnohem rychleji než u dospělých jedinců.

Mezi nelátkové závislosti řadíme:

» **závislost na mobilních telefonech** - je skutečnou hrozbou, jelikož snad každé dítě na základní škole vlastní svůj mobilní telefon. Nebezpečí přináší mobilní telefony vybavené novými funkcemi, které umožňují také přístup na internet (viz. netománie)

» **závislost na počítačových hrách** - hraní počítačových her může mít velmi negativní dopad na vývoj dětské psychiky, a to zejména u těch akčních - ty jsou u dětí dost oblíbené a navíc se neustále zdokonalují a přibližují se realitě. *„V posledních třiceti letech se debaty o počítačových hrách zaměřují především na nebezpečí, kterým je adolescentní populace vystavena, včetně zvyšující se agresivity, potenciálního rizika závislosti, negativního vlivu na sociální rozvoj dítěte, sebevědomí a další úzkosti.“* (Langrová, 2012, s. 122)

» **patologické hráčství** - existuje obrovské množství hazardních her, nejnebezpečnější jsou však automaty, které jsou snadno dostupné i dětem (sice u každého automatu nalezneme cedulku s nápisem: povoleno pouze osobám starším 18 let, nicméně kontrola nad dodržováním věku hráčů automatů je malá)

» **netománii - závislost na internetu** - té budu věnovat podstatnější část:

Internet - děti bývají většinou virtuálním prostředním zcela pohlceny. Nezdravé užívání internetu mohou podporovat různé faktory - americký psycholog John Suler, který se zabývá analýzou sociálních vztahů, *„upozorňuje, že závislost na internetu hrozí zejména osobám, které mají v reálném životě nějaký problém. Virtuální realita jim nabízí relaxaci, útek od problému a možnost chovat se, po určitou dobu, jako by téměř neexistoval.“* (Krčmářová, 2010, str. 22-23).

Nezdravému užívání internetu propadá nejčastěji mládež, která má problémy v komunikaci a v navazování kamarádských či partnerských vztahů nebo nejsou schopni dlouhodobě uspět

ve skupině svých vrstevníků. „Výraznou komplikací je, že pokud se převážná část mezilidských kontaktů - nebo ty, které daná osoba považuje za uspokojivé - odehrává ve virtuálním světě, znovu se snižuje možnost uspět podobně v realitě“ (Krčmářová, 2010, str. 23). Internet poskytuje dětem tzv. bezpečnou virtuální realitu, ve které se mohou volně pohybovat. To je podpořeno i skutečností, že na internetu je vysoký stupeň anonymity.

Netomanie

„Netomanie se projevuje v užívání specifických služeb, které internet nabízí. Jedná se o závislost na e-mailové nebo „chatové“ komunikaci, na online okruzích, burzách, online aukcích, online nakupování, online pornografii a počítačových hrách.“ (Mühlpachr, 2008, str. 97).

Jedinec si nevybuduje závislost na internetu obecně, ale spíše na konkrétních aplikacích či internetových stránkách. Odborníci proto rozlišují tyto typy závislosti na internetu (Klinika adiktologie):

- » **závislost na online hrách** - které umožňují nespočetnému množství uživatelů internetu ve všech zemích světa sejít se ve stejný čas na stejném místě ve virtuálním světě.
- » **závislost na online komunikaci** - ta se odehrává na různých chatovacích místnostech či na sociálních sítích, kde komunikujeme se skutečnými, ale někdy pouze s internetovými, přáteli - např. e-mail, diskusní fóra, Skype nebo Facebook, apod.
- » **závislost na stránkách s pornografickým obsahem** - jejich uživatelé je soustavně navštěvují za účelem erotiky, vzrušení.

Nebezpečí virtuálního světa

Virtuální svět, neboli „kybersvět“, má kromě svých pozitivních stránek (jako např. získání velkého množství informací z mnohých oblastí) i stinné stránky.

Mládež se v dnešní době neobejde např. bez nejrozšířenější sociální sítě Facebook, která umožňuje vytvořit si vlastní profil a komunikovat s okolím.

Fenomén Facebook

„Facebook vám pomáhá navázat kontakt s lidmi ve vašem životě a sdílet s nimi své příspěvky.“, věta, která vás uvítá na serveru www.facebook.com v českém jazyce. Facebook je celosvětově největší sociální síť.

Nejvíce využívají služby Facebooku mladí lidé. Facebook umožňuje vytvořit si vlastní síť kontaktů a komunikovat s nimi, sdílet s nimi obsah na své zdi, sdílet s nimi informace,

chatovat, posílat soukromé zprávy, vkládat fotografie, videa, pozvánky na různé akce, zakládat stránky fanoušků, hudebních skupin, hrát hry apod.

Nejdříve si ujasněme jeho hlavní znaky - je zcela zdarma, „bez pravidel“ (nekontrolovatelná minimální věková hranice, nekontrolovatelná identita, zneužití informací, „kybernebezpečí“³)

V sociálních sítích, jako je právě Facebook, o sobě děti napíší všechno možné. Leckdy jsou v komunikaci tak odvážné, že se rozepisují o svých zážitcích s drogami, o sexuálních zážitcích i o trestné činnosti, kterou v moci drog napáchaly.

I Facebook sebou přináší závislost, jejíž následky nejsou zanedbatelné.

3.3.2 Vandalismus

Za vandalismus je považováno svévolné poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku, které nepřináší pachateli žádné materiální obohacení. Zpravidla nemá pachatel pro své chování žádný motiv - většinou tak jedná pouze pro vlastní potěšení, pro potřebu se odreagovat anebo proto, aby získal obdiv ve skupině svých kamarádů.

Mládež se nejčastěji uchyluje ke specifickému druhu vandalismu, kterým je demolování veřejných objektů a tzv. graffiti, kterého se dopouštějí sprejeři. V hojné míře jsou sprejeři pod vlivem nějaké drogy, souvisí to vlastně s jejich životním stylem - prostřednictvím graffity se snaží o vyjádření nějaké myšlenky či nějakého vzkazu. Ne však každý - některý sprejer bezmyšlenkovitě na vše, co vidí, nakreslí svůj obrázek (většinou podpis - tzv. tag). Takových „podpisů“ můžeme vidět všude dostatek - na dopravních značkách, fasádách domů, dveří od plynových rozvaděčů, vagoněch atd.

V nedávné době se vedly spory o tom, zda jsou graffity pouhé „čmáranice“ nebo uměním. Ve větších městech jsou už zřízené plochy, kde mohou sprejeři ukázat své umění. Jestliže nakreslí nějaké graffity mimo tuto vymezenou plochu, jednají proti zákonu a v případě, že budou přistiženi, hrozí jim trestní sankce.

3.3.3 Adrenalinové a hazardní zábavy

Rizikového chování v dopravě se mládež dopouští poměrně často. Zajisté hraje u takového chování roli jejich věk, kdy nejsou ještě schopni domýšlet důsledky svého neuváženého chování. S tím souvisí i řízení motorových vozidel pod vlivem návykových látek. Dalším faktorem jsou dle mého mínění také zkušenosti, kterých mají ještě pomálu - např., že rychlá jízda poměrně hodně snižuje ovladatelnost motorového vozidla apod.

³ „kybernebezpečí“ - nebezpečí v internetovém, virtuálním prostředí (kyberšikana, kyberstalking, apod.)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve svém metodickém doporučení dělí rizikové chování v dopravě na:

- » **„rizikové chování způsobené vlivem návykových látek** (alkohol a jiné drogy),
- » **rizikové chování způsobené neznalostí dopravních předpisů**,
- » **rizikové chování způsobené osobnostními faktory** (agresivní jednání, vyhledávání vzrušujících zážitků, depresivita, přeceňování vlastních schopností).“ (Metodické doporučení MŠMT č. j. 21 291/2010-28, příloha č. 2)

V okolí mého bydliště jsou nejčastějším rizikovým jevem závody. Mladí lidé, většinou posilnění alkoholem nebo opojení vlivem marihuany či jiných návykových látek, se v pozdních večerních hodinách předhánějí, kdo projede rychleji danou trasu. Samozřejmě s domněnkou, že se nemůže nic stát. Takové chování považují vyloženě za hloupé a jedince s podobnými nápady za nevyzrálé a racionálně neuvažující.

Jako další příklad adrenalinové a hazardní zábavy bych ráda zmínila zábavu se zábavní pyrotechnikou, která je v určitých obdobích u dětí i mladých lidí velmi oblíbená - např. při oslavách příchodu nového roku, při čarodějnicích, nebo když „chodí Mikuláš s čertem“. Zábavní pyrotechnika je rozdělena do 4 kategorií, z nichž výrobky ze 4 kategorie se smí prodávat pouze osobám s odbornou způsobilostí (kvalifikovaní odstřelovači ohňostrojí). Dítě do 15ti let smí dle příslušné legislativy koupit zábavní pyrotechniku kategorie 1, do 18ti let zábavní pyrotechniku spadající do kategorie 2 a mladí lidé do 21 let mohou zakoupit zábavní pyrotechniku kategorie 3. Nutno však podotknout, že realita (stejně jako s prodejem cigaret či alkoholu osobám mladším 18 let) je jiná. Nedovolím si tvrdit, že všichni prodejci, ale snad každý druhý prodejce zábavní pyrotechniky prodá dětem mladším 15 let i to, co by jim mohl prodat až od 21 let! Bohužel zde má nepopiratelnou váhu především zisk z prodaného zboží. Ve vyjmenovaných obdobích pak proto často slyšíme ve zprávách, nebo čteme z novin, že nějakému dítěti vybuchla petarda v ruce apod. Já osobně jsem např. byla svědkem toho, kdy mladí lidé po sobě dokonce tzv. římskými svíčkami stříleli a obrovsky se u této nebezpečné zábavy bavili.

4 Výzkum vlivu volného času na rizikové chování mládeže

V této části své bakalářské práce bych se ráda zaměřila na skutečné příběhy mladých lidí, u kterých se volný čas stal rizikovým faktorem. V předchozím úseku bakalářské práce jsem uvedla, jakými způsoby lze volný čas využívat, a zaměřila jsem se na způsoby rizikového chování, které já sama považuji mezi dnešní mládeží za nejčastější.

4.1 Metodologická východiska

Cíl výzkumu

Záměrem výzkumu je poukázat na volný čas mladých lidí a na jeho roli v souvislosti s rizikovými projevy chování mládeže.

Hlavní výzkumnou otázkou bylo, **jak mladí lidé trávili svůj volný čas předtím, než jejich rizikové chování vyvrcholilo tím, že byli odebráni z rodiny.**

Tento dotaz jsem dále rozvíjela, i vzhledem k uvedeným činitelům ovlivňující volný čas v teoretické části, o následující interpelace:

- » *měl/a jsi problémy i ve škole?*
- » *trávil/a jsi volný čas se svými rodiči?*
- » *čemu jste se společně věnovali?*
- » *jak se rodiče o tvůj volný čas zajímali?*
- » *scházel/a jsi se často s nějakou partou kamarádů?*
- » *jak jste spolu s partou kamarádů trávili volný čas?*
- » *zkoušeli jste experimentovat s drogami (kouření, alkohol, marihuana, jiné drogy)?*
- » *překročil/a jsi někdy meze zákona?*

Další otázky, doplňující, jsem volila volně dne vyprávění aktérů případových studií.

Výzkumná metoda

K realizaci výzkumu vlivu volného času na rizikové chování jsem použila kvalitativní výzkum. Kvalitativním výzkumem může být „výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 10)

Metodou k získávání dat mi byla tzv. analýza, čili zkoumání dokumentů. V mém případě konkrétně osobních spisů dětí u kurátora pro děti a mládež a také v dětském domově. Analýza dokumentů je považována Hendlem za standardní aktivitu kvalitativního výzkumu.

Její rozmanitost je výhodou, „*otevívá přístup k informacím, které by se jiným způsobem těžko získaly.*“ (Hendl, 2005, s. 132) Kladem je rovněž i fakt, že data nejsou zkreslena a zakládají se na skutečnosti. Analýzou dokumentů zvládneme nasbírat data o časově vzdálených událostech (minulost).

K doplnění a upřesnění určitých skutečností jsem ještě použila další metodu, kterou byl polostrukturovaný rozhovor, a to s pracovníky uvedených zařízení a také se samotnými mladými lidmi, jejichž příběhy budou dále popisovány v případových studiích. Polostrukturovaný rozhovor se vyznačuje tím, že jsou předem připraveny dotazy, které jsou kostrou a udržují zaměřenost samotného rozhovoru. Není tedy při jeho provádění důležité pořadí otázek, je však v jeho rámci nutné probrat jistá témata. Polostrukturovaný rozhovor „*se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací.*“ (Hendl, 2005, s. 164) V případě potřeby jsou pak pokládány doplňující otázky.

Na základě analýzy dokumentů a rozhovorů jsem se následně pokusila vypracovat 3 případové studie.

Průběh výzkumu

Výzkum jsem realizovala tak, že jsem po rozhovoru s kurátorem pro děti a mládež a se sociálními pracovníky dětského domova vytipovala mladé lidi, kteří se ve svém volném čase dopouštěli rizikového chování. Poté jsem je kontaktovala a zjišťovala, zda by byli ochotni se se mnou osobně sejít a poskytnout mi potřebné informace, které se týkaly využívání jejich volného času.

Před rozhovory jsem nejprve z osobních spisů a z rozhovorů s pracovníky uvedených zařízení utvořila osnovu případových studií (rodina, škola, volný čas a rizikové chování, následky rizikového chování), kterou jsem pak doplnila o rozhovory s mladými lidmi. Ty probíhaly v neutrálním prostředí, které jim skýtalo bezpečí, a při rozhovoru byli otevření.

V současné době jsou vybraní mladí lidé, co se týče věkového složení, na hranici dospělosti. Z případových studií je patrné, jaké způsoby rizikového chování se u mladých lidí objevovaly, a jaké následky sebou jejich chování přineslo.

4.2 Interpretace výzkumu vlivu volného času na rizikové chování

V zájmu zachování anonymity jsou jména mladých lidí v případových studiích pozměněna tak, aby je nebylo možné identifikovat.

Případová studie - Roman

Roman, narozený v březnu roku 1993, byl jedináček. Bydlel s rodiči společně v pronajatém bytě. Matka nepracovala, byla evidovaná na úřadu práce. Finančně rodinu zabezpečoval otec. Rodiče spolu chodívali občas o víkendu večer do hospody a Romana hlídala babička, otcova matka. Později Roman sledoval, jak se rodiče začínají hádat. Otec si našel přítelkyni, ale neodstěhoval se. Po roce se s ní rozešel a žil dál s Romanem a matkou.

A stále častěji byl Roman svědkem hádek, párkrát i menší fyzické rozepře mezi rodiči. Otec, když byl podnapilý, tak matku občas uhodil a udělal doma nepořádek. Křičel, rozbíjel vybavení domácnosti a nadával i Romanovi. Ten vždy utekl do svého pokoje a dalšího pokračování hádek mezi rodiči se neúčastnil. Matka pak pokaždé plakala a otec odešel do hospody. Někdy, v mnoha případech o víkendech, se vrátil až za 2 dny. Matka příležitostně pracovala po brigádách, vždy ale jen na nedlouhou výpomoc.

Když bylo Romanovi sedm let, tak se jeho rodiče rozvedli a otec se odstěhoval. Od té doby panovaly mezi nimi ještě horší vztahy než doposud. Sami sobě se vyhýbali. Potkali se pouze v případě, když se měl Roman se svým otcem setkat. A téměř pokaždé se strašně pohádali, jeden druhému nadával, nemluvil o něm vlídně a zároveň si nepřáli nic dobrého. Otec se po roce odstěhoval daleko a s Romanem se přestal vídat. Matka, která se začala utápět ve finančních a bytových problémech, neměla jít se svým synem kam bydlet. Po dobu, co měla brigádu, bydleli v pronajatém bytě. Ale pak jí brigáda skončila a ona neměla žádné peníze. A ani se jí nepodařilo sehnat další brigádu, a museli se z bytu odstěhovat.

Roman začínal mít problémy ve škole. Dostával špatné známky, protože se neučil, později propadal z vícero předmětů. Jeho absence ve škole narůstala.

Pobývali u matčiných známých, vždy pár nocí přespali, a někdy přespávali i v rozbitém autě. Žádní příbuzní jim v tu dobu nepomohli. Babička, otcova matka, na ně vzhledem k předcházejícím událostem zanevřela a nebyly spolu v žádném kontaktu. Kvůli této celkově špatné situaci přestal Roman chodit do školy úplně, a začali se o ně zajímat pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pokud matka nezajistí svému synovi střechu nad hlavou a potřebné finance, a nebude dohlížet na to, aby Roman chodil do školy, pak bude nutné

Romana matce odebrat. Matce a Romanovi bylo zajištěno ubytování v azylovém domě pro matky s dětmi. Po měsíci se stěhovali pryč.

Matka si našla nového přítele, ke kterému oba nastěhovali. Hledala zaměstnání a doufala, že se jejich situace rapidně zlepší, až novou práci najde. Roman opět chodil do školy, žádné výchovné přestupky s ním škola nikdy neřešila. Jeho prospěch byl však špatný, měl velké mezery v učivu z předešlých ročníků. Netrvalo dlouho, a Roman opět přestával do školy chodit. Matce se párkrát podařilo absenci dodatečně omluvit, ale ne pokaždé. Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí matku upozorňují, aby Romana více hlídala a zajistila jeho docházku do školy.

Zaměstnání se matce nepodařilo najít. S novým přítelem se vzájemně podporovala v pití alkoholu, chodili často do hospody. Matka se na alkoholu stala doslova závislá. Nejednou se stalo, že matka s přítelem někde popíjeli se známými a nechali Romana samotného doma až 3 dny. Roman se doma sám bál. Zpočátku pořád seděl doma a čekal, kdy se matka s přítelem vrátí. Situace se dlouho vlekla, Roman byl vždy velmi rád, když už se matka vrátila, že nezůstal sám.

Později, když mu bylo 13 let, a matka s přítelem odcházeli na více dní pryč, se začal hodně flákat se svými kamarády. Chodíval s nimi po blízkých zábavách, opíjeli se a kouřili. Někdy se nevrátil ani na noc domů a přišel až za 2 dny a čekal, co na to řekne matka. Té to bylo očividně jedno, protože mu na to nic neříkala.

O prázdninách nastal velký zlom. Roman nemusel chodit do školy, a tak s kamarády občas vyrazil na výlet a vrátil se i za 5 dní. Skamarádil se s partou chlapců, kteří pocházeli z neuspořádaných rodin. Kromě opíjení se a kouření cigaret začal Roman kouřit i marihuanu. Způsob života chlapců se mu zamlouval. Ne pokaždé, ale někdy, když se vrátil domů, matka doma také nebyla a přijela až druhý nebo třetí den. Když byla doma, ani Romana nevnímala. Byla většinou tak opilá, že nebyla schopna hovořit. Párkrát Roman zaslechl, jak se hádá s přítelem. Pak zjistil, že se spolu rozešli.

Jednoho dne, když bylo Romanovi 14 let, matka odešla a už se nevrátila. Nikomu nic neřekla a odjela. Nikde nenechala žádný vzkaz a Romana nechala u přítele. Roman byl z jejího odchodu v šoku, stále doufal, že se vrátí. S přítelem spolu nevycházeli, bylo každému jedno, co ten druhý dělá. Roman začal žít „svůj“ život.

S partou kamarádů vyrazil do Prahy s myšlenkou, že tam pár týdnů zůstane a něco si užije, nic konkrétního si neplánoval. Z „dovolené“ v Praze bylo dlouhých 6 měsíců.

Kamarádi také samozřejmě žádné ubytování nebo brigádu neměli a ani se jí nepokoušeli nijak aktivně vyhledávat. Po Praze se všichni poflakovali, spávali ve stanech u řeky a občas u nějakých známých, co za tu dobu poznali. Roman si pak našel novou partu, s nimi se stal bezdomovcem, ale to si neuvědomoval. Chtěl si užívat svobodu.

Veškerý jeho čas byl tedy jeho volný čas. Aby měl na jídlo, na pití a cigarety a jiné potřeby, žebrol na ulicích se svými kamarády. Občas se jim podařilo nasbírat slušný obnos, tak si nakoupili hodně alkoholu, hodně cigaret a marihuanu a dva dny tuto událost slavili. Dané období nebylo pro Romana vůbec špatné, jak říká - doslova na něj vzpomíná v dobrém slova smyslu. Bylo teplo, peníze pokaždé vyžebrol, mohl si dělat, co chtěl, neměl žádné povinnosti. Když byla zima, našli nějaký opuštěný dům a v něm přespávali a chvíli se v něm „zabydleli“. Uvnitř počmárali zdi různými obrazci, v domě topili v jedné místnosti oheň, a co se dalo spálit nebo využít jiným způsobem, tak tak učinili. Roman tvrdí, že nikdy nic nekradl, veškeré peníze si „pochtivě“ vyžebrol.

Po Romanovi pak bylo pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí vyhlášeno pátrání. Na jaře jej zadržela Policie ČR a předala ho do diagnostického ústavu pro mládež. Romanovi se nelíbilo, že musí někde zůstat, takže se mnohokrát pokoušel o útěky, ale vždy jej vypátrali a musel zpět. Roman utíkal pokaždé s nějakou partou chlapců z diagnostického ústavu pro mládež. Jejich plán byl takový, že si seženou alkohol, cigarety, marihuanu i jiné drogy a budou si užívat, že nic nemusí. Vloupali se třeba i někdy do sklepů, kde pak zůstávali přes noc. V ústavu se Roman naučil užívat i jiné drogy, které užívali ostatní.

V diagnostickém ústavu pro mládež dokončil povinnou školní docházku, a v létě byl přemístěn do dětského domova poblíž místa svého trvalého pobytu. Na režim si zvykal poměrně ztěžka. Chtěl mít svobodu a ne mít naplánovaný program na celý den.

Od září začal dojíždět na střední školu. A jednoho se se prostě nevrátil zpět. Asi po 14 dnech, kdy se toulal v okolí svého původního bydliště, ho přivezla Policie ČR zpět do dětského domova. Roman hledal svoji matku a samozřejmě také navštívil nějaké kamarády ze základní školy. Ti mu pomáhali s přespáváním a nosili mu jídlo. Roman si užíval svobody co nejvíce, takže se pomalu žádný den neobešel bez alkoholu. Ihned druhý den po návratu do dětského domova utekl znovu. Byl pryč skoro měsíc, opět se potuloval v místě svého původního bydliště. Po měsíci přišel sám v doprovodu matky za pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Poté již v dětském domově zůstal. Užívání alkoholu, cigaret a marihuany se nevzdal. O víkendech a při pobytech u matky, která se zaevidovala na úřadě práce a pobírá dávky státní sociální podpory, se stále schází se svou partou, poflakují se a užívají si.

Závěr

Romanova minulost nebyla příznivá - zažil hádky rodičů, byl svědkem bití matky a alkoholismu matky. S matkou se rovněž ocitl na ulici, když neměli kde přespat, a nakonec jej matka opustila a on zůstal sám. V důsledku této nepříznivé situace se začal scházet ve svém volném čase s partou chlapců, se kterými se potuloval, popíjel alkohol, kouřil cigarety a marihuanu. Posléze odjel do Prahy, kde se z něho stal bezdomovec a musel žebrot, aby se mohl najíst a měl peníze na své potřeby (alkohol, cigarety, marihuana). V Praze se usadili s partou v opuštěném domě, který postupně demolovali.

Situace vyvrcholila jeho umístěním do diagnostického ústavu pro mládež, ze kterého často utíkal. V době útěků s chlapci ze zmíněného ústavu se věnoval dále svým oblíbeným činnostem a k tomu začal experimentovat i s jinými návykovými látkami.

Po přemístění do dětského domova se opět dopouštěl útěků a toulal se. Návrat matky jej pozitivně ovlivnil, zůstal v dětském domově, studuje a k matce jezdí na víkendové pobyty. V nich se bohužel stále schází s rizikovou partou, se kterou se dlouho po nocích potuluje, pije alkohol, kouří a užívá marihuanu.

Z příběhu je evidentní, že po opuštění Romana matkou, našel svou oporu v kamarádech, s nimiž začal trávit veškerý svůj volný čas. Posléze s nimi vlastně i bydlel a s nimi se také dopouštěl rizikového chování. Zvykl si na svobodný život bez povinností, a proto pro něj bylo umístění do ústavního zařízení tak těžké. Nějaké rizikové způsoby v chování mu stále zůstaly a jsou součástí jeho volného času nadále.

Případová studie - Denisa

Dívka jménem Denisa se narodila v květnu roku 1996.

Bohužel již do rozvrácené rodiny, kdy otec před dvěma lety rodinu opustil kvůli stále se stupňujícím neshodám s matkou. On sám podal také návrh na rozvod. Matka byla po celou dobu manželství (tj. od roku 1986) na mateřské dovolené, poté pracovala pouze krátce jako prodavačka. Otec pracoval v JZD a v roce 1994 se rozhodl zvýšit si vzdělání, a tak začal dojíždět za studiem, a s rodinou trávil pouze víkendy. Od té doby se také stal zaměstnancem Policie ČR.

Když se Denisa narodila, měla již tři sourozence - bratra Tomáše narozeného o 9 let dříve, bratra Pavla, který se narodil před 8 lety a sestru Janu, která byla o 4 roky starší. A také jiného biologického otce, než její zbývající sourozenci. S tím však nežili, matka a otec ostatních sourozenců se k sobě po jejím narození vrátili, a dokonce se Denisa stala oficiálně jeho vlastní dcerou.

Pokojně spolu rodina žila až do roku 2002. Matka navázala blízký vztah s jiným mužem. S otcem se převážně hádala, měli rozdílné názory na chod domácnosti i na péči o děti, a proto se matka odstěhovala ke svému příteli, společně s Janou a Denisou, které bylo 6 let. Bratry ponechala u otce, a s ním se posléze dohodla na tom, že takto by si v péči dětí ponechali nadále a soud jejich dohodu schválil. O rok později bylo jejich manželství rozvedeno.

V roce 2009, kdy už matka bydlela s děvčaty sama, se objevily potíže s financemi, a potažmo i s bydlením. Bydleli společně v bytě o velikosti 2+1, který byl vybaven pouze základním nábytkem, matka také měla obavu z příchodu exekutorů, protože se zadlužila. Musela tedy situaci začít řešit, a proto podala žádost o sociální byt s žádostí o pomoc s vybavením domácnosti.

Právě v tomto období se objevují počátky problémů s nejmladší Denisou (13 let), nejprve ve škole... Denisa má neomluvenou absenci - nebyla ve škole. Uvedla, že je matka v nemocnici a ona, že zůstala se sestrou Janou sama doma. A skutečně to tak bylo. Otec si jí tedy po dobu hospitalizace matky vzal společně se sestrou k sobě domů a zjistilo se, že Denisa, i když byla její matka několikanásobně vyzývána a upozorňována, stále nemá povinná očkování. Jana už zůstala u svého otce bydlet natrvalo, Denisa se vrátila po uzdravení matky zpět domů.

S počátkem nového školního roku se pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí vydali na základní školu, kterou Denisa navštěvovala. Nastoupila do sedmé třídy, protože o rok dříve propadla. Už v září si na ní učitelé stěžovali - pro nerespektování školního řádu, pro neomluvenou absenci a pro její špatné chování. Vše se začalo velmi brzy stupňovat. K neomluvené absenci a špatnému chování se přidala i předpokládaná nepřipravenost na vyučování, kouření cigaret, experimentování s marihuanou a slovní napadání jak spolužáků, tak i učitelů. Denisa byla k ostatním spolužákům nejenom fyzicky, ale také verbálně agresivní. Se svými kamarádkami se dopouštěla nebezpečného jednání, které hraničilo s pokusem o ublížení na zdraví.

Denisa nerespektovala ani svou matku - jakmile se vrátila ze školy domů, tak odcházela za svými přáteli, se kterými se scházela v parku nebo někde na lavičce poblíž náměstí.

Většinou nic nedělali, nevyvíjeli žádnou aktivní činnost - „jen“ spolu klábosili, pokuřovali cigarety a marihuanu. Někdy se někomu z party podařil sehnat třeba i alkohol a pak se pod jeho vlivem dopouštěli vandalství (rozkopání odpadkového koše, ohnutí místního informačního značení či jeho počmárání, postupné demolování autobusové zastávky apod.) O víkendu jezdili na diskotéky, které měla Denisa od své matky zakázané. Ale i přes její zákaz a bez maminčina vědomí Denisa na diskotéku odjela. V ten večer po ní matka nechala vyhlásit pátrání, přičemž se při jejím převzetí policií zjistilo, že ukradla peníze z pokladny, kde matka brigádně pracuje, a to ve výši 4.000 Kč.

S Denisou jsou čím dál větší potíže, matka už na ní vůbec nestačí. Doma vlastně vůbec nejsou spolu. Denisa zmizí s kamarády a toulá se daleko do noci, nedodrží smluvený čas pro návrat a zdrží se i o 4 hodiny.

Na počátku roku 2010 je matka bezradná - jak s Denisou, tak i se sebou. Opět nemá práci, její dluhy narůstají (dluží už přes 500.000 Kč), nemá je z čeho splácet. Denisa jí s ničím nepomáhá, vlastně je pořád je pryč, a když je doma, hádají se spolu.

Denisa si našla nového přítele, o 4 roky staršího, s nímž udržuje již po krátké známosti intimní vztah. Ve škole se kromě nedostatečného prospěchu nic nového neděje. Tedy zdánlivě - do třídy, do které Denisa chodí, přichází totiž nová dívka. S Denisou si hned padly do oka, kamarádka Karolína je jí velmi blízká - má podobný náhled na svět a na vše okolo, na své rodiče i na školu. Dívky se spolu schází i ve volném čase, spolu s ostatními přáteli a svými chlapci.

Toulají se a posedávají různě po městě, nejčastěji v autobusové zastávce, společně si povídají, pokuřují cigarety a marihuanu, popíjejí alkohol a poměrně často ruší noční klid. Nová kamarádka nepřináší do života Denisy nic kladného. Navzájem se podporují v užívání návykových látek a nevhodném chování. Skoro by se dalo říci, že jedna se snaží „triumfovat“ druhou, která toho víc vypije, která toho víc vykouří, která se s kým dříve vyspí,... a hecují se k nezákonnému chování.

Jeden páteční podvečer byla Denisa s partou kamarádů venku. Usadili se v autobusové zastávce a nudili se. Dokouřili poslední cigarety, co měli a začali vymýšlet, jak sehnat další. Kromě toho, nebylo ani co pít. Denisu napadlo, jak by mohli společně cigarety i alkohol získat. Už totiž jednou něco podobného udělala - nedávno se se svou novou kamarádkou Karolínou vloupala do místní samoobsluhy, kde odcizily asi 4 krabičky cigaret. Společnými silami tenkrát vyhnuli spodní část plechových dveří a Denisa jimi pak prolezla do prodejny, vzala cigarety, a rychle zmizla. V prodejně se nespustil žádný alarm a dveře se jim povedlo

zpět narovnat, takže nebylo nic poznat. Jednou se jim to už povedlo, tak proč by se jim nepodařilo podobné vloupání znovu?

S ostatním kamarády z party tedy přešli k prodejně a vlezli tam stejným způsobem. Denisa sebrala asi 50 ks různých krabiček cigaret a pak asi 4 lahve vody, a vše dala do tašky z prodejny. Tu pak podala kamarádům a vylezla ven. Všichni pak společně utíkali k Denise domů, kde si zalezli do sklepa a podělili se o lup. „S jídlem narůstá chuť“, jak se říká...

A tak tentýž večer se všichni vydali do prodejny ještě jednou. Tentokrát už nevlezla dovnitř pouze Denisa, ale všichni. Do tašek z prodejny naházeli přes 100 ks krabiček cigaret a asi 6 lahví tvrdého alkoholu. Když měli naloupeno, utíkali zpět k Denise domů, kde i tu noc všichni přespali. To, co z prvního lupu nespoteřebovali, tak schovali ve sklepě, zbytek odnesli do pokoje Denisy. Když se ráno vzbudili, tak ale ve sklepě našli pouze jednu jedinou krabičku cigaret - někdo všechno odcizil.

Následující den (v sobotu) svůj čin opakovali. Opět se vloupali stejným způsobem do prodejny, a odcizili asi 20 ks krabiček cigaret a pak se vydali k Denise domů. V neděli odpoledne ještě jednou vlezla Denisa s jedním kamarádem do prodejny. Avšak najednou se spustil alarm. Rychle vylezli a utíkali na nedalekou autobusovou zastávku a sledovali, co se bude dít - nikdo nepřijel. A tak ještě naposledy v ten večer vlezla Denisa s kamarády znovu do prodejny. Tentokrát si odnesla 7 lahví tvrdého alkoholu a kamarádi si odnesli rovněž nějaký tvrdý alkohol a cigarety. Cigarety si pak všichni rozebrali, a alkohol, co nevypili, Denisa prodala.

V první následující pracovní den samozřejmě pracovníci prodejny zjistili, že se dovnitř někdo vloupal a odcizil cigarety a alkohol. Denisu i její kamarády přítom natočila bezpečnostní kamera, takže nebylo těžké najít viníky. Denisa byla vyslýchána jako podezřelá osoba ze spáchání činu jinak trestného (jelikož jí ještě do 15 narozenin zbývaly 3 měsíce). V den výslechu bylo rovněž řešeno Policií ČR pohlavní zneužití Denisy jejím přítelem.

Denisa byla pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí poučena o tom, že pokud by v krádežích, záškoláctví apod. pokračovala, bylo by vhodné zvážit její umístění do výchovného ústavu. To Denisu malinko zbrzdilo, nicméně na krátkou dobu.

Za necelý měsíc se začaly hrnout stížnosti ze strany školy - opět porušování vnitřního řádu, kdy Denisa s Karolínou kouřily na záchodě. Dále Denisu podezřívají, že ukradla klíče od zadního východu ze školy - Denisa je má u sebe, odmítá ale, že by je ukradla. Má je pouze u sebe, aby mohla odemknout dveře mezi tělocvičnou a budovou školy, aby prý nemuseli čekat na učitelku, až je propustí z tělocviku. Posléze se k jejich krádeži přiznala. Společně s Karolínou také poškodily budovu školy a dopustily se vandalismu na jiných objektech

ve městě - počmáraly fixou omítky, dveře a okna. Co Denisu k takovému jednání vedlo? Prý se s Karolínou nudily, a protože mají ve škole problémy a učitelé i ředitel na ně mají spadeno, chtěly se jim nějakým způsobem pomstít a právě Denisu napadlo, že by školu mohly počmárat.

Psycholog, kterého musela Denisa navštívit, došel k závěru, že její projevy chování jsou výrazně zvýrazněné oproti vrstevníkům až natolik, že už lze hovořit o poruchách chování, které vyžadují odbornou pomoc. Na její osobnostní a morální nevyzrálosti, emoční nestabilitě, bezstarostnosti, nepříznivém vývoji struktury osobnosti směřující k disharmonii se bezpochyby podepsalo narušené rodinné prostředí, nestabilní rodičovské autority a také způsob výchovy. Bylo doporučeno, aby Denisa podstoupila diagnostický pobyt v dětském diagnostickém ústavu.

Do měsíce byl pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí podán návrh na nařízení rychlého předběžného opatření a nařízení ústavní výchovy. Soud svým usnesením rozhodnul o umístění Denisy do dětského diagnostického ústavu na dobu nebytně nutnou, a tak ještě v ten den byla převezena. Po diagnostickém pobytu bylo rozhodnuto o jejím přemístění do dětského domova se školou.

I zde se Denisu nepodařilo usměrnit. Nerespektovala vychovatele, měla tendence obcházet pravidla a porušovat je (např. kouřila na pokoji, měla u sebe nedovolené věci, lhala, byla podezřelá z krádeží sladkostí ostatních dětí, pozdě se vracela z vycházek, byla k dospělým drzá). V průběhu pobytu se účelově přizpůsobila režimu, rozhodně se nejednalo o zvnitřnění norem. Na letní prázdniny chtěla Denisa odjet domů, k čemuž byl udělen souhlas, který byl pak prodloužen na dobu celých prázdnin.

Denisa si ale opět dělá vše po svém. Matku neposlouchá, dokonce fyzicky napadla jednu dívku. Pro poškození cizí věci jí byl uložen dohled probačního úředníka.

Jakmile se vrátila z prázdnin do dětského domova se školou, dopustila se přestupku proti jeho řádu tím, že u sebe měla nepovolené předměty - zapalovač, injekční stříkačku, skleněnou trubičku, papírové psaníčko s malým množstvím bílého prášku, malé sáčky s drobnými lístky usušené rostliny. Denisa nejenomže kouřila marihuanu, ale také začala experimentovat s jinými návykovými látkami. Z dalšího pobytu u matky se Denisa do dětského domova se školou ani nevrátila, že je prý nemocná - při kontrole pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí však nebyla doma a matka si postěžovala, že Denisa si dělá, co chce, chodí si ven, jak chce a vůbec jí neposlouchá. Další pobyt u matky jí proto nebyl povolen.

Dětský domov se školou po měsíci opět hlásí, že se Denisa dopustila závažného přestupku proti jeho řádu - v jejích věcech byly nalezeny tři tablety, které pronesla na pokoj, dvě z nich rozdrtila a se třemi dalšími dívkami je šňupala. O půl roku později Policie ČR projednávala přestupek proti občanskému soužití - Denisa společně s dalšími dívkami z dětského domova se školou fyzicky napadly jinou dívku a způsobily jí tím podlitinu pod okem a otlaky na krku. Denisy chování se stále zhoršuje. Vyhrožuje ostatním dětem a vyhrožuje i prostřednictvím internetu.

Další školní rok už byla Denisa přemístěna do výchovného ústavu. Ukončila povinnou školní docházku a byla přijata ke studiu prvního ročníku na cukrářskou výrobu. S výchovným ústavem bylo předběžně dohodnuto, že jednou za 14 dní bude Denisa jezdit k matce. Už z druhého pobytu se Denisa nevrátila - matka také neví, kde je, že prý odešla na autobus. Podobných pokusů o útoky se nahromadilo. Denisa chtěla být se svým přítelem, proto se nevracela zpět a nechtěla být ani u matky.

V prosinci 2011 Denisa tvrdí, že je tři týdny těhotná. S přítelem by si chtěli miminko nechat a společně se o něj starat. O ústavu, kde by mohla bydlet i s miminkem, slyšet nechce. Pravidelně jezdí tedy ke své matce a tráví pobyty u svého přítele. Bohužel přítelův životní styl, drogová závislost, stáhla Denisu na dno. Jako těhotná požívá s přítelem alkohol i jiné návykové látky - marihuanu a pervitin. Za dva měsíce byla akutně hospitalizovaná na gynekologickém oddělení, kde potratila. Ani taková rána pro ni nebyla dost velká, aby se vzpamatovala. Stále se dopouští útěků z výchovného ústavu, nevrací se. Denisa tvrdí, že v době útěků je u rodičů svého přítele, kteří jí přijali mezi sebe. Ve výchovném ústavu jí podezřívají z distribuce marihuany a jejího užívání spolu s pervitinem.

V prosinci 2012 se rozchází se svým přítelem, její chování se o dost zlepšilo a matka uvažuje o podání návrhu na zrušení ústavní výchovy. S tím výchovný ústav nesouhlasí, nabízí alternativu prodlužovaných „dovolenek“ vždy po měsíci. V dubnu už zase Denisa je ve vztahu se svým přítelem a plánují společnou budoucnost. Denisa bydlí u své matky na základě prodlužovaných „dovolenek“ výchovného ústavu.

Na jaře příštího roku Denisa opět otěhotněla. S matkou jsou dohodnuté, že bude i s miminkem bydlet u ní, protože přítel stále nebyl schopen najít si stálou práci a kromě toho má sám dluhy a ani ještě nesehnal samostatné bydlení.

V létě je Denisa na trvalo svěřena do péče matky, ústavní výchovu soud zrušil. Stále však podléhá dohledu probačního úředníka, který jí má testovat na přítomnost návykových látek. V srpnu byla u Denisy zjištěna přítomnost metamfetaminu. Od září to jde opět z kopce. Matku přestává respektovat, nezdržuje se doma, nedodržuje žádné dohody, požívá alkohol i jiné

návykové látky - ohrožuje tím nejenom sebe, ale také své miminko. Na konci měsíce je Denisa odvezena do Diagnostického ústavu pro mládež a následně do nemocnice na tzv. detox, posléze do výchovného ústavu.

V únoru 2014 se Denise narodil syn, se kterým byla ve výchovném ústavu umístěna na oddělení pro matky s dětmi, aby zde získala potřebné návyky a dovednosti v péči o dítě. Přítel, otec dítěte, slibuje, že najde bydlení, aby mohli být všichni spolu. Je ale velmi nespolehlivý, drogově závislý a zadlužený...

Do svých 18 let žila Denisa se svým synem ve výchovném ústavu, poté požádala, aby byla nad synem zrušena ústavní výchova (ta musela být nařízena z důvodu, aby jej mohla mít v době své ústavní výchovy u sebe). Soud její žádosti vyhověl, Denisa se s chlapcem nastěhovala ke své matce.

Pracovníci sociálně-právní ochrany dětí dále sledují, jak se bude situace vyvíjet. Do rodiny pravidelně dojíždějí a navrhují dvě možnosti (s ohledem na to, že Denisa pravděpodobně nebude schopna se s přítelem sama o syna postarat) - buď bude chlapec svěřen do péče své babičky (matky Denisy), anebo bude nutné nařídit ústavní výchovu a chlapce umístit do kojeneckého ústavu. Denisa se totiž vrací do svých starých kolejí, se svým přítelem se opíjejí a užívají návykové drogy, matka Denisy se stará o miminko.

Závěr

Jak uvedl psycholog, Denisa byla psychicky poznamenaná situací v rodině, kdy se její rodiče rozvedli, hádali se, ona se odstěhovala s matkou a sestrou, která je poté opustila a odstěhovala se od nich. Denisa přestala svou matku respektovat a pochopení našla u svých kamarádů, se kterými se stýkala ve svém volném čase, a které vlastně vídala i ve škole.

S nimi pak společně holdovala alkoholu, cigaretám a dalším návykovým látkám. Neměli žádnou společnou zálibu, které by se mohli věnovat a která by je naplňovala. Zůstávali pouze u zmíněného alkoholu, cigaret a návykových látek. Toulali se a k tomu se přidávalo postupně i vandalství. Nová kamarádka a nový přítel život Denisy nenasměrovali správným směrem. Naopak se všichni v nevhodném chování vzájemně podporovali a vše vyústilo tím, že společně vykradli v jeden víkend nejdou jednu a tu samou prodejnu.

Pobyt Denisy v ústavním zařízení také nijak nezměnil její životní styl. Její problémy se spíše stupňovaly. Při každém pobytu doma vyšel najevo nějaký malér - ať již Denisa užívala návykové látky, nebo se nevrátila z pobytu, nebo se vrátila a měla u sebe nedovolené věci, anebo někoho v době pobytu u matky zbil. Spadla i do závislosti na tvrdých drogách, kterým

neodolala ani v těhotenství. Jednou o miminko kvůli své závislosti přišla, podruhé porodila krásného zdravého syna. Pro většinu matek je tento okamžik v jejich životě natolik výrazný, že jsou kvůli tomu schopny přetočit svůj život zcela naruby. To však není případ Denisy, která se ani přes nabízenou pomoc orgánu sociálně-právní ochrany dětí a matky, nezačala o svého syna starat a vrátila se ke svému původnímu životu obklopeného alkoholem a návykovými látkami.

Na závěr tedy konstatuji, že výrazným faktorem rizikového chování Denisy zde byli její přátelé a volný čas, který s nimi trávila a který naplňovali nevhodným a nežádoucím způsobem.

Případová studie - Štěpán

Chlapec Štěpán se narodil v srpnu roku 1997 do úplné rodiny, kterou tvořili rodiče a sourozenci - Honza (o 6 let starší), Vašek (o 4 roky starší) a Standa (o 2 roky starší). Za dva roky se Štěpánovi narodila ještě sestra Eliška a za čtyři roky sestra Zuzka.

Rodina se již dlouho nacházela ve špatné finanční a bytové situaci, a proto je pravidelně navštěvovali pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Otec byl pracovně přes týden na druhém konci republiky a domů se vracel pouze na víkendy, matka pobírala dávky státní sociální podpory. Dům, ve kterém žili (ve vlastnictví babičky), obývali všichni dohromady pouze dvě místnosti, byly zde i špatné hygienické podmínky.

Už když bylo Štěpánovi devět let, začali se objevovat první problémy s jeho chováním. Společně s bratry byli vyslýcháni jako podezřelé osoby, když způsobili rozjetí stojícího automobilu a jeho následné nabourání. Z něj pak bratr Vašek odcizil kasičku s penězi, ze které si každý odnesl skoro plné kapsy kovových mincí.

O rok později si na Štěpánovo chování začíná stěžovat škola. Je ke spolužákům velmi agresivní - bije je, kope a kouše až do krve. Sám Štěpán má na sobě škaredé infekční hnisavé rány, kožní onemocnění přenáší i mezi další spolužáky. Jeho hyperaktivita se nedá žádnými výchovnými prostředky eliminovat, proto je nutná jeho návštěva u dětského psychiatra, který mu předepsal medikaci na zklidnění.

Agresivní chování Štěpána však neustává, schválně provokuje ostatní spolužáky (verbálně i nonverbálně), útočí na ně, vyvolává konflikty, a to za každé situace a všude - ať je to o přestávkách ve škole, v šatně nebo ráno před školou či na výletech. Špatné chování ohodnotili učitelé na konci čtvrté třídy jako neuspokojivé. Slovní agrese přenáší již na učitele. Po letních prázdninách se ve škole znovu opakují stejné scénáře - Štěpán je agresivní, nadává

a provokuje spolužáky, pere se s nimi a dokonce šikanuje žáky první třídy. Doma hodnotí jeho chování rodinně jako „normální“. Přejde ze školy, jde ven, k večeru se vrátí, navečeří se a jde spát.

Nad Štěpánem i jeho sourozenci soud nařídil dohled, a to s ohledem na opakovaná upozornění ze strany školy, ale také na obtížnou spolupráci s rodinou a jejich špatnou finanční situaci.

Když bylo Štěpánovi 11 let, matka od nich ze dne na den odešla. Již dlouhodobě chodila do místních heren, vracela se domů ráno v podnapilém stavu, o děti se nestarala. Pro otce, který pracoval na 3směnný provoz, byla situace velmi náročná. Snažil se sám vše zvládat - péči o děti i péči o domácnost. Se vším mu naštěstí vypomáhala sousedka, která děti i pohlídala. Věnovala se však převážně mladším sestrám a chlapci bývali přes odpoledne někde venku, toulali se po okolí.

Otec byl ze situace zoufalý. Byl rád za každou pomoc, kterou mu kdo poskytl. Svůj příběh se rozhodl zveřejnit a poslal jej do televize. Po odvysílání reportáže, která měla pozitivní ohlasy, se našli lidé, kteří by mu rádi pomohli. Otec i s dětmi se přestěhoval do nového bytu o velikost 2+1. Matka se po pěti měsících ozvala, ale do rodiny se nevrátila. Otec již podal žádost o rozvod. Celková situace, kdy rodina zažívala krizi, matka odešla, museli se přestěhovat, nemají peníze apod., doléhá i na Štěpána, který se ve škole zhoršuje nejenom prospěchově, ale i v chování vůči ostatním spolužákům.

Přes léto si dělal Štěpán se svými bratry, co chtěl. Občas navštěvovali i matku, která se přistěhovala nedaleko. Otec pracoval, aby byl schopen hradit spolu s běžnými výdaji rodiny také vzniklé dluhy, na chlapce moc času neměl. Když byl doma, snažil se uklízet, vařit a nikdo z dětí mu s tím nepomohl.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí má z návštěvy v rodině poslední dobou velmi špatný dojem - všechny děti mají problémy ve škole s prospěchem i chováním a nikoho nerespektují. Začátkem roku 2010 se bratr Standa se sestrami odstěhoval ke své matce. Otec se tedy stará o Štěpána, Honzu a Vaška. I když mu ubylo starostí s ostatními sourozenci, stále nemůže ze špatné finanční situace v rodině vybruslit. Situace v rodině je stále více alarmující, stanovený dohled pravděpodobně nebude do budoucna dostačujícím opatřením. V dubnu se otec s chlapci znovu stěhuje, blíže svému zaměstnání. Soud rodičům svěřil děti do výchovy tak, jak se dohodli a jak od začátku roku žili.

Protože měl Štěpán i bratr Standa potíže ve škole, přestoupili oba do školy praktické, a zrovna obě jejich třídy jsou na vyučování spojené. Oba bratři v jedné třídě, to byla opravdu nešťastná volba. Chlapci se navzájem vyrušují nevhodnými poznámkami, Štěpán je nucen svého bratra

překřikovat. Poté přichází do třídy nový spolužák, Štěpán se stává ještě hlučnějším, pokřikuje po třídě na spolužáky, posmívá se jim, hází po třídě předměty, demoluje třídu. Zejména kvůli fyzické i verbální agresivitě vůči spolužákům a učitelům, zvažuje škola podání návrhu na nařízení předběžného opatření a nařízení ústavní výchovy.

Štěpán se Standou spolu válčí nejenom ve škole, ale i doma. Doma se perou, pokřikují po sobě a společně vymýšlejí lumpárny. Sousedí si stěžují na hlučné chování a také na jejich slovník - chlapani jsou sprostí, dělají naschvály. Když sousedka myla schodiště, Štěpán běžel dolů a kopl jí schválně do kbelíku s vodou. Dokonce prý zničili výtah, ale bohužel pro to nejsou důkazy. Štěpán hází z balkónu balónky s vodou a také petardy. Už kolikrát se stalo, že balónky spadly nedaleko kolemjdoucích. Štěpán akutně potřebuje změnu prostředí.

V březnu 2011 je soudem svěřen do péče matky a také začal navštěvovat jinou školu. Změna Štěpánovi prospěla, prozatím je jeho chování zvladatelné, má obrovský počet zameškaných hodin - vždy však řádně omluvené z důvodu nemoci či návštěvy lékařů.

Ve volném čase Štěpán nic nedělá. Občas zajde s bratrem k jednomu pánovi, kterému vypomáhají s různými pracemi okolo domů. Po práci si dají pivo a jdou domů. Jinak chodí po venku s kamarády, občas si dají alkohol, ale prý se neopíjí. Párkrát se mu stalo, že přišel domů opilý, ale tvrdí, že je to pouze výjimečně. Po okolní vesnici si lidé stěžují na partu mladých lidí, kteří po večerech dělají nepořádek, a je to právě parta Štěpána. Většinou zajdou na nedalekou benzinu, kde si nakoupí cigarety a alkohol a pak jdou do altánu, kde si sednou a pijí. Jsou hluční, hulákají, pouštějí si nahlas hudbu z mobilních telefonů a zpívají - řvou. Štěpán občas jezdívá na kole, na které si v podnapilém stavu sedne a jezdí po silnici, což je značně rizikové. Prozatím se mu podařilo např. nedobrzdit nebo včas neuhnout, a tak se naboural do zdi nebo do plotu, jednou sjel s kolem až k řece. Vždy měl jen pár odřenin a nakonec se přeci (dle jeho slov) s kamarády náramně bavili. Jeden kamarád mu také jednou půjčil automobil. Hoši se vsadili, že Štěpán neumí a není schopen dojet na určité místo. Chvilku se dohadovali, a aby zjistili, kdo vlastně má pravdu, kamarád Štěpánovi auto vypůjčil. Samozřejmě, že tato vyjížďka neskončila dobře. Všichni ho hecovali, tak Štěpán sedl do auta, rozjel se, šlápl na plyn a ani nestačil otáčet volantem, jak jel rychle. Nakonec naboural autem do dopravního značení. Naštěstí se mu nic nestalo, byl pouze trošku v šoku a odnesl si pár modřin. Nabourané auto bylo ještě kupodivu pojízdné, tak s ním pak kamarád odjel domů a více se o tom prý nebavili.

Pod vlivem alkoholu bývá Štěpán výbušný a pere se. Již několikrát se popral i se svými kamarády, protože se nedokázali dohodnout na nějaké záležitosti. Párkrát si také dokazoval

sílu na bezbranných lidech, kteří byli rovněž podnapilý, ale tak, že nemohli ani chodit. K nim pak Štěpán přišel, začal do nich strkat, začal jim nadávat a nakonec je bouchl pěstí nebo kopl, oni spadli a on utekl a smál se tomu.

Štěpán přiznává, že občas kouří marihuanu. Většinou jí někdo přinese a nabídne ostatním. To pak Štěpán z legrace např. jednou podpálil plastový odpadkový koš.

Pro velké problémy s bydlením i financemi rodině pomáhá organizace Salinger a Diakonie.

V roce 2014 je Štěpán, kdy slaví své 17 narozeniny, vyšetřován Policií ČR pro provinění - ublížení na zdraví. Se svým bratrem Vaškem byli na brigádě u jednoho pána, ke kterému chodívali vypomáhat s prací okolo domu. Asi tak do pěti hodin odpoledne pracovali a pak je pán poslal po pivo, že si po práci zaslouží. Každý vypil asi 2 piva, chlapci dostali za odvedenou práci každý po 200 Kč a pak ještě dalších 200 Kč, aby ještě zašli koupit pivo a také víno. V ten den zrovna Vašek slavil své narozeniny, pán s nimi rád poseděl a připíjel na Vaškovo zdraví. Každý z chlapců vypil cca další dvě piva a k tomu skleničku vína. Po deváté hodině večer se s pánem rozloučili a odešli. Bydleli asi tak 3 km odtud, a tak šli pěšky. Po cestě si za peníze z brigády zakoupili další 2 litry vína a popíjeli je spolu. Zastavili se v altánu, kde se zdrželi, než vše dopili a okolo jedné hodiny ráno se vydali se domů. Oba dva byli opravdu hodně opilí - motala se jim hlava a nohy, padali na zem, špatně se jim mluvilo. Vašek pak dostal nápad, že by si mohli cestu zkrátit přes pole, s tím Štěpán nesouhlasil. Vašek se motal, spadl na Štěpána a společně zapadli do nějaké škarpy. Štěpán se snažil bratra zvednout, svlékl z něj mikinu a šálu a snažil se mu oblečení dát do ruky, které po chvílce cestou poztrácel. Vašek se rozhodl, že půjde přes pole sám, a tak se vydal. Štěpán za ním došel a bratři se začali hádat - Štěpán chtěl po Vaškovi, aby se s ním vrátil na silnici. Ten však odmítal, přes pole to bylo domů blíž. Štěpán byl rozčilený a bratrovi dal dvě rány pěstmi, a ten padl na kolena. Za pomoci Štěpána Vašek vstal a pokračovali spolu oba dál přes pole domů, cestou se stále hádali. Vašek začal Štěpána osočovat, což Štěpána nesmírně naštvalo, tak ho znovu udeřil dvěma ranami pěstí do obličeje, tentokrát silněji... Vaškovi tekla krev z nosu, upadl na zem, švihl sebou na záda a hlavou dopadl na kámen. Okamžitě upadl do bezvědomí. Štěpán se jej snažil probrat, profackovával ho, třásl s ním, a protože ho neunesl, táhl ho za ruce k remízku, kde ho nechal a rychle utíkal domů, aby mu šli sourozenci pomoci. Přiběhl celý zadýchaný domů, sedl si na židli a všem řekl, co se stalo a kde Vašek leží. Všichni běželi ven, Vaška našli a odnesli ho domů a ihned volali záchrannou službu. Na světle Štěpán viděl, jak bratr vypadá, jak je zraněný a dostal z toho hysterický záchvat.

Zalezl si do pokoje a do rána z něj nevyšel. Z počátku druhé dne matce telefonovali z nemocnice se špatnou zprávou, bratr Vašek zraněním podlehl.

Hned to samé ráno přijela Policie ČR a odvezla Štěpána k výslechu, pak byl předán do cely předběžného zadržení. Štěpán si uvědomil, co udělal. Chtěl mluvit s matkou, které řekl, že ho to moc mrzí, že nechtěl. V souvislosti s takto závažným trestným činem, který vyústil až v úmrtí rodinného příslušníka, není možný Štěpánův návrat domů. Hrozí nebezpečí, že pokud by se vrátil do rodiny, tak by vzhledem k okolnostem případu, příležitostného užívání alkoholických nápojů v rodině a také její nízkou sociokulturní úrovní, mohlo dojít ze strany ostatních rodinných příslušníků k odplatě a lynčování Štěpána. Pokud soud neuválí nad Štěpánem vazbu, pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí navrhuji vydání usnesení o předběžném opatření, kterým by byl Štěpán bezodkladně převezen do diagnostického ústavu pro mládež. Ještě týž den tam byl Štěpán převezen.

Druhý den hovoří matka telefonicky se Štěpánem, chce přivést cigarety, peníze, knihy a oblečení. Štěpán se celkově jeví jako citově oploštělý. O situaci s bratrem, o rodině a ostatních záležitostech se vyjadřuje naprosto bez emocí a monotónně, je apatický.

Závěr

Štěpán neměl jednoduché dětství - rodina byla neustále ve finanční a bytové nesnázi, nakonec je matka opustila a otec nedokázal zvládat péči o domácnost, vydělávat a ještě k tomu pečovat o všechny děti tak, jak by se mělo. Bezpochyby se na něm rodinná situace podepsala. Vyrůstal v nepodnětném prostředí, dá se snad i říci, že bezprizorně, nikdo se o něj nestaral, on sám doma s ničím nepomáhal, chodil po venku a poflakoval se s kamarády.

Jeho agresivní chování se nejprve projevilo ve školním prostředí, posléze i doma se pral s bratry a i ve volném čase si fyzicky vybíjel svou energii na lidech i na věcech.

Dá se také konstatovat, že neměl žádné zábrany. Popíjel s kamarády alkohol, nebál se jet v podnapilém stavu na silnici na kole, dokonce řídil i automobil, který posléze naboural. A v žádném takovém chování sám nespatořoval žádná rizika, spíše se tím bavil. I když zbil nevinného a viditelně slabšího člověka, chvástalo se tím a dělalo mu to vlastně radost.

Vše vyvrcholilo jedním večerem, kdy se nehorázným způsobem opil se svým bratrem. S ním se pak hádal, ubalil mu pěstí a nakonec ho uhodil tak, až upadl na zem, nešťastnou náhodou hlavou na kámen, a na následky svého zranění následující den ráno zemřel. Pak vzalo vše rychlý spád - Štěpán byl ihned odebrán ze své rodiny a umístěn do diagnostického ústavu pro mládež, kde se jevil jako velmi citově chladný.

Závěrem bych tedy chtěla říci, že kromě špatného a nepodnětného rodinného prostředí, agresivního jednání, měl na Štěpána vliv i jeho volný čas. V něm uskutečňoval nežádoucí způsoby chování (popíjení alkoholu, kouření marihuany, vybíjení agrese, potulování se, dělání nepořádku, ničení cizích věcí) a v něm se také dopustil násilného jednání, které skončilo smrtí jeho bratra.

4.3 Shrnutí výzkumu vlivu volného času na rizikové chování

Ze všech příběhů lze jednoznačně vyčíst, že průvodním problémem bylo špatné rodinné prostředí: neúplná rodina (absence otce), rizikové chování rodičů (závislost na alkoholu), finanční a bytové problémy, nedostatečná péče o děti, špatná výchova nebo až nezáměr rodičů. Podporu a pochopení hledali pochopitelně u svých vrstevníků, se kterými trávili svůj volný čas.

To zapříčinilo, že se Roman, Denisa i Štěpán začali chovat rizikově. Problémy se nejprve objevily ve všech případech ve škole - prospěch, absence, nevhodné chování.

Posléze vyšlo najevo, že ani ve volném čase, kterým všichni disponovali ve velkém množství, se nechovají dobře. Nejčastěji pokařovali cigarety, popíjeli alkohol a zkusili nelegální drogu marihuanu. K takovému chování se u Romana přidalo bezdomovectví a vandalství, Denisa se rovněž dopouštěla vandalismu, vloupání a začala užívat i jiné návykové látky, a Štěpán, rovněž se svými kamarády, ničil veřejný majetek, byl agresivní a pral se, pod vlivem alkoholu neznal své meze a vše skončilo tím, že v důsledku opilosti a agrese způsobil smrt svého bratra.

S ohledem na shora uvedené si tedy dovoluji tvrdit, že v kombinaci se špatným rodinným prostředím, nevhodnou partou je volný čas faktorem rizikového chování mládeže.

Závěr

Na závěr bych ráda celkově zhodnotila svou bakalářskou práci a její přínos pro mne samotnou i pro budoucí pracovníky, kteří se mládeži budou ve svém zaměstnání zabývat.

V teoretické části jsem popsala, co volný čas je a jaké má funkce, které jsou z hlediska rozvoje osobnosti mladého člověka podstatné. Následně jsem se věnovala činitelům, které využívání volného času, ať už přímo či nepřímo, ovlivňují. Především bych ráda vyzdvihla roli rodiny, prostřednictvím které se osobnost člověka vyvíjí již od samého počátku. Rodiče jsou nám nepostradatelným vzorem, výchovným činitelem a utvářejí také vzorce pro využívání našeho volného času. Velmi výrazný vliv pak dále mají na způsob trávení volného času vrstevníci. V období dospívání jsou vrstevníci nedílnou součástí života každého, dostávají se do popředí před vlivem rodiny. Nutno však podotknout, že s jakými vrstevníky se dospívající stýká, jak si je vybírá, může do jisté míry souviset i s jeho rodinou a výchovou a také uznávanými hodnotami rodiny, které jsou dítěte vštípeny. Vrstevníci znamenají mnoho, někdy ještě víc. Společně s nimi tráví dospívající hodně volného času a věnují se různým činnostem, které jim jsou blízké. Bohužel jsou tyto činnosti leckdy rizikové.

Další kapitola teoretické části vystihuje mládež a dospívání, které je nerozlučnou součástí tohoto období. Dítě dospívá, utváří svou osobnost, má potřebu se osamostatnit, chce být přijímáno a chce vstoupit do světa dospělých. Je to běh na dlouhou trať plný překážek a pokusů. Mládež ve volném čase, který tráví zejména se svými vrstevníky, experimentuje se svým životem a hledá, jakou cestou se má vydat.

Rizikové chování jsem v následující kapitole nejprve vymezila teoreticky, popsala jeho genezi a pak jsem se věnovala jeho různorodým formám. Z mého pohledu je nejčastějším rizikovým chováním závislostní chování - kouření cigaret, alkohol a marihuana, a dále také nelátkové závislosti - mobilní telefony, počítačové hry, patologické hráčství a internet. Nelátkovým závislostem někdo přikládá malý význam, ale pravdou je, že toto chování je stejně tak návykové, jako návykové látky. A také nebezpečné, o tom nemůže být pochyb. Vandalismu se dospívající dopouštějí skrze ničení veřejných majetků a graffiti, které můžeme, někdy i obdivovat, na spousty místech v každém městě či vesnici. Důležité mi přišlo jmenovat vybrané formy adrenalinové a hazardní zábavy, kterých není ve volném čase mládeže málo.

Z výzkumu vlivu volného času na rizikové chování mládeže mi vyšlo najevo, a tím jsem potvrdila i svou domněnku, že užívání návykových látek (cigaret, alkoholu a marihuany) je u dnešní mládeže velmi časté a zcela „normální“. Sami v něm nespatřují riziko a nedomýšlejí

následky, které mohou pod jejich vlivem způsobit. Vrstevníci se spolu scházejí a užívání těchto návykových látek tvoří převážnou výplň jejich volného času. Právě tyto návykové látky bývají pak spouštěčem pro další rizikové chování - konkrétně vandalismus, krádeže a agresivní chování.

Zároveň jsem také zjistila, jak nesmírně důležitý je vliv rodiny na dítě. Z případových studií vyšla najevo skutečnost, že dospívající, kteří se ve svém volném čase uklánějí k rizikovému chování, pocházejí ze špatně situovaných rodin, které se potýkaly s finančními obtížemi i s problémy s bydlením. Zásadní byla také dřívější či pozdější absence otce, nedostatečná péče o děti, nezáměr o jejich volný čas, který spolu netrávili jako rodina, a tak se dospívající ještě více sblížili a chtěli se identifikovat se svými vrstevníky.

Závěrem bych chtěla dodat následující: volný čas představuje pro mládež riziko. Je pro ně nezbytností - potřebují se odreagovat a rozvíjet se, udržovat styky se svým prostředím.

Na způsobu trávení volného času se ze všech činitelů nejvíce podepisují rodiče a vrstevníci. V rodině získává mladý člověk základ pro své chování, pro svůj životní styl, pro způsob trávení volného času. Spolu s vrstevníky, které si vybírá, pak dospívající rozšiřují své obzory, které se většinou přibližují získanému základu z rodiny. Pokud rodina selhává a neuspokojuje všechny potřeby dítěte, za které lze i považovat naučení se, jak trávit volný čas, pak se tento čas stává rizikový. Dospívající nalezne oporu a podporu u svých vrstevníků, se kterými se chce vyrovnat, a inklinují pak společně k rizikovému chování. Užívání zmíněných návykových látek (tabák, alkohol a marihuana) se jeví jako standart, k němu se pak přidávají další formy rizikového chování.

Přínosem pro mne i pro pracovníky věnující se mládeži, může být tedy fakt, že je potřeba věnovat se rodině, aby správně fungovala a aby v ní byly uspokojovány všechny potřeby dítěte, nejen z biologického, ale i sociálního hlediska. Dále je potřeba si uvědomit, že volný čas skutečně může být faktorem rizikového chování mládeže. Vliv vrstevníků nikdo nezmůže, ale můžeme jim ukázat, jakými vhodnými aktivitami by mohli svůj volný čas vyplňovat, čemu by se mohli věnovat, a co by pro ně zároveň nepředstavovalo takové riziko. Tzn. zájem dospělých trávit s dospívajícími volný čas, zájem s nimi diskutovat i zkoušet nějaké činnosti, které jsou pro dospívající atraktivní a dospělí k nim nemají důvěru, protože je ze svého mládí neznají (např. nějaké adrenalinové sporty, které však nepředstavují vysoké riziko úrazu). Anebo rozšíření nabídky zájmových kroužků o aktivity, které jsou dospívajícím blízké. Proč by třeba nemohl existovat kroužek, kde se učí dospívající jezdit na skateboardu nebo na free-style kolech?

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura:

BĚLÁČKOVÁ a kol. *Celopopulační studie užívání návykových látek a postojů k němu v České republice v roce 2008*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2012, 196 s. ISBN 978-80-7440-052-0

BOKOVÁ, Ludmila. Krizové situace v rodinách s dospívajícím dítětem. In Sborník studií: *Rodiče, děti a jejich problémy*. Praha: Linka bezpečí, 2011, 126 s. ISBN 978-80-904920-0-4

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie-analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2

HOUFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-7178-927-5

JINDROVÁ, Martina. *Rizikové chování a jeho právní dopady. Příručka pro učitele*. Praha: Togga, 2012, 90 s. ISBN 978-80-87258-59-0

KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti I. Mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003 319 s. ISBN 80-86734-05-6

KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, 156 s. ISBN 80-7315-125-1

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 158 s. ISBN 978-80-7435-411-3

KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2

KRČMÁŘOVÁ, Barbora. Děti a internet. In Sborník studií: *Děti a jejich problémy III*. Praha: Linka bezpečí, 2010, 142 s. ISBN 978-80-254-6840-1

LANGROVÁ, Aneta. Která realita je ta pravá. In Sborník studií: *Děti a online rizika*. Praha: Linka bezpečí, 2012, 178 s. ISBN 978-80-904920-2-8

LINHART, Jiří a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-7184-310-5

MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, 144 s. ISBN 80-7178-747-7

MATOUŠEK, Oldřich, MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8

MIOVSKÝ, Michal a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Togga, 2010, 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7

MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Togga, 2012, 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost*. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7367-908-8

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2

SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004, 240 s. ISBN 80-86320-33-2

SCHEEROVÁ, Lucie. *Vrstevnícké vztahy*. In *Sborník studií: Děti a jejich problémy III*. Praha: Linka bezpečí, 2010, 142 s. ISBN 978-80-254-6840-1

SOCHŮREK, JAN. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie. II. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2001. 47 s. ISBN 80-7083-494-3

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 228 s. ISBN 80-85834-60-X

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2010, 528 s. ISBN 80-7178-308-0

VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typia, s.r.o., 2001, 175 s. ISBN 80-86384-00-4

VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998, 384 s. ISBN 80-7178-269-6

Legislativa:

Metodický pokyn MŠMT k postavení, organizaci a činnosti školních družin, č. j. 17 749/2002-51

Metodické doporučení MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, č. j. 21291/2010-28, příloha č. 2 - Rizikové chování v dopravě

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 148/2010 Sb., o ověřování střelných zbraní, střeliva a pyrotechnických předmětů, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje:

Novinky.cz: Ženy - Děti. *Smutné prvenství českých dětí v závislosti na alkoholu.* [online]. 2015. [cit. 2015-06-04]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/deti/371134-smutne-prvenstvi-ceskych-deti-v-zavislosti-na-alkoholu.html>

Poradna.adiktologie.cz: Závislost na internetu. Jak se závislost na internetu definuje? [online]. 2012. [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://poradna.adiktologie.cz/article/zavislost-na-internetu/jak-se-zavislost-na-internetu-definuje/>